

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

Trest obecně prospěšných prací a jeho výkon

Diplomová práce

Lenka Vitásková

Vedoucí diplomové práce:

Doc. JUDr. Mgr. Jiří HERCZEG, Ph.D.

Praha, prosinec 2010

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala panu Doc. JUDr. Mgr. Jiřímu Herczegovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce. Děkuji Mgr. Miroslavu Krutinovi za podnětné připomínky a rady a Filipovi Ochmanovi, DiS., úředníkovi Probační a mediační služby ČR v Ostravě za konzultace k mé práci a za připomínky. Také děkuji své rodině a příteli za podporu po celou dobu jejího vypracovávání.

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci na téma „Trest obecně prospěšných prací a jeho výkon“ vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Lenka Vitásková

Úvod.....	- 3 -
1. Pojmosloví.....	- 4 -
1.1. Pojem obecně prospěšné práce.....	- 4 -
1.2. Pojem trest.....	- 4 -
1.3. Pojem restorativní justice.....	- 4 -
1.4. Význam trestu obecně prospěšných prací.....	- 5 -
2. Trest obecně prospěšných prací z pohledu restorativní justice.....	- 7 -
3. Alternativní tresty.....	- 9 -
3.1. Definice alternativy.....	- 9 -
3.2. Druhy alternativních trestů.....	- 9 -
3.2.1. Alternativní tresty v užším pojetí.....	- 10 -
3.2.2. Alternativní tresty v širším pojetí.....	- 11 -
3.3. Cíle alternativních trestů.....	- 12 -
4. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací.....	- 14 -
4.1. Mezinárodní zakotvení.....	- 14 -
4.2. Ústavní limity.....	- 15 -
4.3. Hmotněprávní úprava.....	- 15 -
4.4. Procesněprávní úprava.....	- 17 -
4.5. Zákon o Probační a mediační službě.....	- 21 -
4.6. Zákon o vyšších soudních úřednících.....	- 23 -
5. Historie trestu obecně prospěšných prací.....	- 24 -
5.1. Raná historie.....	- 24 -
5.2. Moderní historie v České republice.....	- 26 -
6. Trest obecně prospěšných prací z pohledu jednotlivých subjektů.....	- 27 -
6.1. Pachatel.....	- 27 -
6.2. Soud.....	- 30 -
6.3. Probační a mediační služba ČR.....	- 31 -
6.4. Poskytovatel.....	- 33 -
7. Úvahy de lege ferenda.....	- 36 -
7.1. Horní hranice trestu obecně prospěšných prací.....	- 36 -
7.2. Výměra trestu obecně prospěšných prací.....	- 36 -
7.3. Souhlas pachatele.....	- 37 -
7.4. Plynutí lhůty.....	- 37 -
7.5. Centrální evidence výkonu trestu obecně prospěšných prací.....	- 38 -

7.6. Možnost podání stížnosti úředníkem Probační a mediační služby	- 39 -
7.7. Pojištění osob vykonávající trest obecně prospěšných prací	- 39 -
8. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací ve vybraných zemích	- 40 -
8.1. Nizozemí	- 40 -
8.2. Velká Británie	- 42 -
8.3. Francie	- 42 -
8.4. Spojené státy americké	- 43 -
8.5. Rusko	- 44 -
8.6. Německo	- 44 -
8.7. Španělsko	- 45 -
8.8. Slovensko	- 46 -
9. Trestní opatření obecně prospěšných prací pro mladistvé	- 47 -
10. Výběr z judikatury související s trestem obecně prospěšných prací	- 50 -
11. Statistické údaje	- 57 -
Závěr	- 59 -
Prameny	- 61 -
Použité zkratky	- 64 -
Shrnutí	- 65 -
Abstract	- 66 -

Úvod

K pojednání o trestu obecně prospěšných prací jsem přistoupila proto, že ho považuji za velice zajímavou příležitost k diverzifikaci trestních postihů. Je jedním z pilířů moderní restorativní justice založené spíše než na institucionalizaci msty na pachateli, na principu nápravy, a to nápravy trestným činem narušených vztahů, náhrady škod způsobených trestným činem a nápravy, lépe řečeno, reintegraci pachatele trestného činu do společnosti. V práci se zabývám definicí relevantních pojmů (kapitola první), historickým a zahraničním kontextem (kapitola pátá a osmá), dílčí právní úpravou de lege lata (kapitola čtvrtá), popisem aplikační praxe, jejích úspěchů, ale i úskalí (kapitola šestá) a také úvahami de lege ferenda (kapitola sedmá). Práce je doplněna o informace týkající se ukládání trestního opatření obecně prospěšných prací mladistvým (kapitola devátá) a obsahuje výběr soudní judikatury k trestu obecně prospěšných prací (kapitola desátá). V závěru práce (kapitola jedenáctá) analyzuji statistické údaje zjištěné z Probační a mediační služby a z Ministerstva spravedlnosti ČR.

Trest obecně prospěšných prací je v právním řádu České republiky zakotven již přes 14 let. Probační a mediační služba ČR, která dohlíží nad výkonem tohoto trestu, slaví v roce 2010 kulaté výročí 10 let.

Za tu dobu se změnila legislativní úprava trestu, postupy a postavení Probační a mediační služby, přístup společnosti a především i přístup odsouzených.

Ne vždy pomůže tento trest pachateli k nápravě, ne vždy zabrání recidivě a nikdy nebude procento vykonaných trestů stoprocentní. Zvyšující se efektivita trestu obecně prospěšných prací dokazuje, že jde o vhodný alternativní trest.

Cílem této práce je zmapovat trest obecně prospěšných prací nejen po teoretické stránce, ale také z úhlu pohledu Probační a mediační služby a z pohledu ostatních subjektů zainteresovaných v procesu ukládání a výkonu trestu obecně prospěšných prací.

Diplomová práce vychází z právního stavu ke dni 1. října 2010.

1. Pojmosloví

1.1. Pojem obecně prospěšné práce

Obecně prospěšné práce jsou nejčastěji ukládaným alternativním trestem v České republice. Odsouzený k trestu obecně prospěšných prací má povinnost odpracovat si svůj trest, neboli vlastní aktivitou odčinit své trestní jednání. Úspěšně vykonané tresty obecně prospěšných prací přinášejí prospěch jak společnosti (práce odsouzených sleduje obecný prospěch), tak odsouzenému, jemuž se v případě vykonaného trestu obecně prospěšných prací zhlazuje odsouzení. Nelze také opomenout nesporný finanční přínos této alternativy, která nezatěžuje stát vysokými náklady a přinášejí státu prospěch ve formě zdarma vykonané práce.¹

1.2. Pojem trest

Trest je zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání. Trest, právní následek činu, na němž lpí vina, spočívá v právní újmě a ta je pachatelem činu pocíťována jako zlo a podle vůle zákonodárce má být jako taková přijímána.²

V našem trestním právu je trest prostředkem státního donucení, který stát užívá k ochraně zájmů chráněných trestním zákonem, ochraně společnosti před trestnými činy a jejich pachateli. Jedná se o újmu na svobodě, majetkových nebo jiných právech odsouzeného, které může pachateli trestného činu uložit jen soud (srov. § 37 odst. 1 TrZ).³

1.3. Pojem restorativní justice

Restorativní justice (z anglického *restore* – obnovit, navrátit do původního stavu) je soubor myšlenek, cílů a metod, které charakterizují určitý přístup k řešení problematiky zločinnosti. Jde o takové pojetí trestní justice, ve kterém jsou hojně zastoupeny prvky zdůrazňující práva obětí a jejich ochranu, mimosoudní projednávání trestních věcí aj.⁴ Více viz kapitola druhá.

¹ <<https://www.pmscr.cz/obecne-prospesne-prace/>>

² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha, Leges, 2009, s. 346.

³ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha, Leges, 2009, s. 348.

⁴ Karabec, Z.: Koncept restorativní justice, In Restorativní justice, Sborník příspěvků a dokumentů, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2003, s.8.

1.4. Význam trestu obecně prospěšných prací

Česká republika se řadí mezi státy, které rozvíjí koncept moderního trestního práva. Tento koncept je postaven na hledání nových způsobů řešení trestních věcí, a to především cestou alternativních způsobů, které nahradí či alespoň doplní tradiční postupy v trestním řízení, zejména ty tradiční postupy, které jsou již nepružné, nebo nedosahují požadovaných výsledků.

Hlavními důvody, které vedou k rozšíření alternativních přístupů v trestních věcech v celosvětovém měřítku, jsou zejména snahy o individualizaci trestního postihu, pozitivní motivace pachatele trestného činu k životu v souladu se zákonem, aktivní zapojení poškozeného trestným činem do řešení trestních věcí, ale též o efektivní řešení přetíženosti soudů, vypořádání se s nedostatkem kapacity věznic, zlevnění a zrychlení trestního řízení a nalezení účinné formy prevence kriminality. To vše při zachování vysokých nároků na věcnou správnost a spravedlnost soudního rozhodování.

V oblasti trestních sankcí se projevují tyto změny v celosvětové trestní politice vytvořením podmínek pro široké uplatnění a využití vhodných alternativ k potrestání jakožto zvláštních, jiných forem reakce na trestnou činnost, představující alternativu k tradičnímu trestu odnětí svobody.⁵

Naše trestní právo je při ukládání trestů ovládáno zásadami humanismu, zákonnosti trestu, jeho individualizace, personálnosti a proporcionality (§ 37, 38 TrZ). Trestem lze pak rozumět určitý specifický, zákonem stanovený a státem vynutitelný následek trestného činu, který obsahuje negativní hodnocení trestného činu a jeho pachatele a působí mu určitou újmu, prostřednictvím které se realizuje naplnění účelu trestu. Tato újma by však nikdy neměla být cílem nebo smyslem trestu. Zvláště u alternativních trestů by měla být zásadně pouze nezbytným prostředkem pro dosažení účelu trestu a trestního zákona.⁶

U alternativních trestů se klade důraz především na individuální prevenci zaměřenou na resocializaci a rehabilitaci pachatele trestného činu, aniž by odsouzený byl umístěn do věznice a byl vystaven negativnímu působení vězeňského prostředí.

⁵ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha, C. H. Beck, 2000, str. 4.

⁶ tamtéž

Trest obecně prospěšných prací umožňuje zachovávat pozitivní sociální vazby, které jsou jedním z nejúčinnějších prostředků pro reintegraci pachatele.

Trest obecně prospěšných prací je jedním z nejprogresivnějších opatření evropského trestního práva posledních let. Obecně prospěšná práce aktivně přispívá k nápravě odsouzeného, a to nejen při výkonu práce, ale také tím, že nenarušuje užitečné sociální vazby odsouzeného s okolím. Je však nutné, aby pachatel byl motivován spolupracovat. Stejně důležitá je i spolupráce společnosti, protože bez jejího aktivního přístupu by se trest obecně prospěšných prací nemohl uplatnit v praxi.

2. Trest obecně prospěšných prací z pohledu restorativní justice

Pojem restorativní justice se objevil v sedmdesátých a osmdesátých letech ve Spojených státech amerických a v Kanadě. Tento termín, stejně jako základní koncept restorativní justice, vznikl v souvislosti s postupy uplatňování spravedlnosti, které nesly název „Program usmíření mezi poškozeným a pachatelem“.⁷

Restorativní justice stojí na třech základních pilířích, kterými jsou:

- vzniklé újmy a s nimi související potřeby (jedná se především o potřeby poškozeného, ale také o potřeby komunity a pachatele),
- povinnosti a závazky, které vycházejí z toho, co bylo trestným činem narušeno (jedná se o povinnosti a závazky pachatele, ale také komunity) a
- angažovanost a účast těch, kterých se trestný čin a jeho řešení týká (poškozený, pachatel a členové komunity).

Restorativní justice se zaměřuje na újmy vzniklé trestným činem a usiluje o zohlednění potřeb poškozeného, dále podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení.⁸ Koncepce restorativní justice je chápána jako úsilí po obnovení trestným činem narušeného nebo ohroženého systému chráněných hodnot a sociálních vztahů. Počítá přitom s aktivní rolí pachatele, ale také s individuálním zohledněním zájmů a potřeb obětí trestného činu, případně dalších dotčených subjektů.⁹

Trest obecně prospěšných prací je trestněprávním opatřením, které slouží k uskutečnění modelu restorativní justice. Konstrukce obecně prospěšných prací, respektující požadavek sociální spravedlnosti, umožňuje i pachatelům bez prostředků, aby jejich výkonem přispěli k náhradě škody způsobené trestným činem. Jednou z předností je i větší zapojení veřejnosti do procesu resocializace pachatele, který vyvolává u občanů pocit odpovědnosti za činnost trestní justice a zvyšuje jejich zájem

⁷ Zehr, H.: Úvod do restorativní justice, Sdružení pro probaci a mediaci v justici (SPJ), 2003, str. 29.

⁸ Zehr, H.: Úvod do restorativní justice, Sdružení pro probaci a mediaci v justici (SPJ), 2003, str. 17.

⁹ Přesličková, H., Gajdoš, R., Krutina, M.: Obecně prospěšné práce, Český helsinský výbor, Praha 2003, str. 8.

o způsoby zacházení s pachateli.¹⁰ Podle idejí restorativní justice má být pachatel veden k výkonu smysluplné a konstruktivní práce, nikoli donucován k tomu, aby strpěl represí. V této souvislosti je možno klást si otázku, zda práce má být chápána jako projev socializace nebo její prostředek.¹¹ Přes úzkou spojitost obecně prospěšných prací s koncepcí restorativní justice nelze zcela vyloučit ani představy o punitivitě obecně prospěšné práce.¹²

Použití restorativní justice se přímo nabízí na příkladu sprejerství, což je trestný čin poškození cizí věci (§ 228 odst. 2 TrZ). Pachatel by měl přijmout odpovědnost za svůj čin a zároveň napravit to, co bylo trestným činem narušeno. To znamená vyčistit fasádu posprejovaného objektu. Při tom se dočká zadostiučinění jak poškozený, tak i zároveň komunita vnímá, že náprava pachatele se děje přímo v ní, v místě, kde se trestný čin stal. Podle platné právní úpravy nelze trest obecně prospěšných prací ukládat k vykonání určité jedné činnosti. Ukládá se pouze v časovém rozpětí a pachatel je přidělen k vykonání trestu k poskytovatelům obecně prospěšných prací. Není možné, aby poskytovatelem, byť částečným, byla např. fyzická osoba-poškozený. Pokud se ale pachatel dopustí sprejerství např. na obecním majetku a obec je poskytovatelem, může se tímto dosáhnout vytyčeného cíle.

¹⁰ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 3. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2008, s. 243

¹¹ Jung, H.: Sanktionensysteme und Menschenrechte. Schweizerische kriminologische Untersuchungen. Bund 5. Bern, Stuttgart, Wien: Haupt, 1992, s. 167 an.

¹² Tyto představy bývají v německé literatuře vyjadřovány výstižným heslem „Schwitzen statt Sitzen“ (potit se místo sedět). Srov. Jung, H.: Sanktionensysteme und Menschenrechte. Schweizerische kriminologische Untersuchungen. Bund 5. Bern, Stuttgart, Wien: Haupt, 1992, s. 167 an.

3. Alternativní tresty

3.1. Definice alternativy

Pojem alternativa znamená *jiná možnost* nebo *druhá možnost*. V trestním právu to chápeme tak, že soud má při ukládání trestu možnost obviněnému uložit trest odnětí svobody, nebo naopak vybrat trest, který odnětím svobody apriori není. Toto rozhodování klade na soud značné nároky. Soud při ukládání trestu využívá nejen právní znalosti, nýbrž bere v potaz i psychologickou a sociální stránku věci. Při stanovení druhu a výměry trestu zákonnou povinností přihlídnout k povaze a závažnosti trestného činu, k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele, k jeho dosavadnímu způsobu života a k možnosti jeho nápravy (§ 39 odst. 1 TrZ). Mezi výhody alternativních trestů patří:

- lépe naplňují požadavek nápravného působení na pachatele,
- jsou zachovány pozitivní sociální vazby,
- snižuje se zátěž vězeňského systému.

Hlavním smyslem alternativních způsobů řešení trestních věcí je přiměřená reakce na spáchaný trestný čin a odstranění konfliktního stavu spojeného s tímto činem po objasnění jeho příčin. Jde tedy především o vypořádání vzájemných vztahů mezi obviněným, poškozeným a osobami z jejich blízkého okolí, sankční i pozitivně motivující působení na obviněného a dosažení satisfakce poškozeného. Zároveň tyto formy postihu trestné činnosti vytvářejí podmínky pro urychlení, zjednodušení a zhospodárnění trestního řízení, omezují formálně institucionální zásahy do života obviněného a ve společenském zájmu přispívají k prevenci kriminality.¹³

3.2. Druhy alternativních trestů

V odborné literatuře se setkáváme s rozlišením alternativních trestů v užším a širším pojetí. Zatímco do užšího pojetí řadíme takové tresty, které v sobě zahrnují odborné psychosociální vedení a kontrolu pachatele, které jsou zajišťovány specializovanou sociální službou (v ČR se jedná o Probační a mediační službu působící v resortu Ministerstva spravedlnosti ČR), pod pojmem alternativní trest v širším pojetí

¹³ Větrovec, V., Nedorost, L., Sovák, Z., Adamcová, Z.: Zákon o mediaci a probaci – komentář. Praha : Eurolex Bohemia, 2002, s. 53.

rozumíme všechny tresty nespojené s odnětím svobody. Alternativní tresty se ukládají místo trestu odnětí svobody nebo se s ním kombinují. Při jejich neplnění může nastat náhradní sankce – většinou trest odnětí svobody.¹⁴

3.2.1. Alternativní tresty v užším pojetí

- *Podmíněné odsouzení* k trestu odnětí svobody spočívá v podmíněném odkladu výkonu trestu na zkušební dobu od jednoho do pěti let. Podmíněně odložit lze pouze trest odnětí svobody nepřevyšující tři léta. Podmíněně odsouzenému může soud uložit přiměřená omezení a povinnosti (např. podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, léčení závislosti na návykových látkách, vhodným programům psychologického poradenství, zdržet se návštěv nevhodného prostředí a styku s určitými osobami, zdržet se hazardních her, veřejně se osobně omluvit poškozenému atd.) a zpravidla je též uloženo, aby odsouzený podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil (viz § 81 - 83 TrZ).
- *Podmíněné odsouzení s dohledem*, kterým soud podmíněně odloží na zkušební dobu od jednoho do pěti let výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující tři roky. Soud nad pachatelem zároveň vysloví (probační) dohled, který spočívá v pravidelném osobním kontaktu pachatele s pracovníkem Probační a mediační služby. Obdobně jako u podmíněného trestu může uložit přiměřená omezení a povinnosti (viz § 84 - 85 TrZ).
- *Trest obecně prospěšných prací* spočívá v povinnosti pachatele odpracovat osobně a bezplatně ve svém volném čase soudem stanovený počet hodin (v rozmezí 50 - 300 hodin). Práce má být vykonávána ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí (viz § 62 TrZ).
- *Domácí vězení* může soud uložit pachateli přečinu, a to až na dvě léta. Pachatel musí dát písemný slib, že se bude ve stanovené době zdržovat na určené adrese. Soud rovněž může uložit přiměřená omezení a povinnosti a zpravidla uloží pachateli povinnost nahradit škodu, kterou svým trestným činem způsobil (viz § 60 - 61 TrZ).

¹⁴ <http://www.spj.cz/opp/tresty/frm_tresty.html>

- *Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce* je možné uložit až na deset let, pokud se pachatel dopustil úmyslného trestného činu v souvislosti s návštěvou takové akce. Odsouzený má povinnost spolupracovat s probačním úředníkem zejména tím, že se účastní probačního plánu, vykonává programy sociálního výcviku a podobně (§ 76 - 77 TrZ).

3.2.2. Alternativní tresty v širším pojetí

- *Peněžitý trest* ve výměře od dvou tisíc do 36,5 milionů korun českých se uloží, pokud pachatel získal nebo chtěl získat trestným činem majetkový prospěch, popřípadě u méně závažných trestných činů, pokud není třeba ukládat trest odnětí svobody. Současně s uložením peněžitého trestu ukládá soud tzv. náhradní trest odnětí svobody až na čtyři léta, pokud by peněžitý trest nebyl vykonán (viz § 67 - 69 TrZ).
- *Trest zákazu činnosti* na jeden rok až deset let, pokud se pachatel dopustil trestného činu v souvislosti s touto činností, např. při řízení automobilu, při výkonu určitého povolání (lékař, policista, účetní atd.) (viz § 73 - 74 TrZ).
- *Trest vyhoštění*, který se ukládá pouze cizincům, kteří nemají na území České republiky povolen dlouhodobý pobyt ani jim nebyl poskytnut azyl, a znamená zákaz zdržovat se po dobu jednoho roku až deseti let nebo na dobu neurčitou na území České republiky (viz § 80 TrZ).
- *Trest zákazu pobytu* na jeden až deset let v místě, kde pachatel spáchal nebo opakovaně páchá trestnou činnost; nelze však zakázat pobyt v místě, kde má občan trvalý pobyt. Soud může zároveň uložit pachateli přiměřená omezení a povinnosti a zpravidla uloží pachateli i povinnost nahradit škodu, kterou svým trestným činem způsobil (viz § 75 TrZ).
- *Trest propadnutí majetku*, který je ukládán buď pachatelům, odsuzovaným k výjimečnému trestu, za zvlášť závažný zločin, nebo pokud uložení jiného trestu není třeba (viz § 66 TrZ).
- *Trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty*, která byla získána trestným činem, která byla ke spáchání trestného činu použita nebo kterou pachatel získal trestným činem nebo jako odměnu za něj (viz § 70 - 72 TrZ).

Trestní zákoník zná ještě dva další druhy trestů, které však nelze v pravém slova smyslu považovat za alternativní. Udělují se jen v případě uložení přísného trestu odnětí svobody nejméně na dva roky a pouze jej doplňují vzhledem ke zvlášť zavrženíhodné pohnutce pachatele. Jsou jimi trest ztráty čestných titulů a vyznamenání a trest ztráty vojenské hodnosti (§ 78 a 79 TrZ).¹⁵

3.3. Cíle alternativních trestů

Nepodmíněný trest odnětí svobody má spíše desocializační účinek. Na odsouzeného působí negativní vlivy vězeňského prostředí. Odsouzený často během svého pobytu ve vězeňském zařízení získá nové kontakty a znalosti, které pak využije k páchání další trestné činnosti (jedná se o tzv. „kriminální nákazu“). Po propuštění se často dopouští recidivy¹⁶ a uchyluje se i ke spáchání závažnějšího trestného činu, než za který si svůj dřívější trest odpykal. V takových případech je výrazně snížena možnost reintegrace odsouzeného do řádné společnosti. V případech, kdy riziko prohloubení desocializace převažuje nad potřebou pachatele izolovat od společnosti k její ochraně, je vhodné zvážit alternativy, které by nevyhovující trest odnětí svobody.

Dosud nejsou vyjasněny podstata a cíle alternativních trestů. Na jedné straně mají být alternativní tresty viděny primárně jako trestní sankce, jejichž cílem je trest a odplata, na druhé straně by měly být zaměřeny především na rehabilitaci a resocializaci pachatele. K první možnosti se přiklání justice a legislativa většiny zemí, zatímco druhou variantu upřednostňují probační služby a další organizace, které se zaměřují na práci s pachateli trestných činů. Tyto organizace kladou větší důraz na cíle pozitivního výchovného vedení, rehabilitace a resocializace pachatele.

Díky těmto nejasným filosofickým východiskům, se kterými se setkáváme ve většině zemí v souvislosti s podstatou a účelem vykonávaných trestů ve společnosti, jsou tyto sankce doposud vnímány jako alternativa, jež je podřízena skutečnému trestu –

¹⁵ <http://www.spj.cz/opp/tresty/frm_tresty.html>

¹⁶ Trestněprávní nauka definuje recidivu jako případ, kdy se pachatel dopustí trestného činu, ačkoli již byl dříve pro trestný čin pravomocně odsouzen.

Podíl recidivistů v celkovém počtu trestně stíhaných osob se v současnosti pohybuje od 30 % do 60 %, a to v závislosti na tom, o jaký druh trestné činnosti jde. V porovnání se situací ze začátku 90. let minulého století, kdy tento podíl činil 30 % až 40 %, se tak rozevřely pomyslné nůžky mezi jednotlivými druhy trestné činnosti. Nejvíce signifikantní zastoupení recidivistů nalezneme u majetkové kriminality, zejména pak u trestného činu krádeže. (Chromý, J.: K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku, Trestněprávní revue, 2009, č. 11)

trestu odnětí svobody. To má za následek, že mnozí soudci, kteří by tyto tresty mohli ukládat, mají k jeho trestní povaze velice rezervované postavení. Obecně prospěšné práce mohou na základě trestněprávních úprav mnohých zemí představovat náhradu za celkem dlouhé tresty odnětí svobody. Na druhé straně však relativně nízký počet hodin, který lze odsouzeným v rámci trestu obecně prospěšných prací v maximální výši uložit (120, 240, 300 hodin), mnohdy vede justiční orgány k postoji, že uložení tohoto trestu považují za jistou laskavost projevovanou pouze pachatelům určitého druhu trestné činnosti, jako jsou např. trestné činy malé závažnosti, většinou majetkové trestné činy a dopravní nehody, tj. delikty, za které jsou běžně ukládány krátkodobé tresty odnětí svobody, peněžitě tresty a podmíněné tresty odnětí svobody.¹⁷

Tabulka č. 1: Srovnávací tabulka trestu odnětí svobody a trestu obecně prospěšných prací.¹⁸

Trest odnětí svobody	Trest obecně prospěšných prací
Koncentrace osob s poruchami chování → konflikty, agrese, „kriminální infekce“,...	Nebezpečí kriminální nákazy je minimální.
Nepřirozené prostředí brání realizaci algoritmu výkonu trestu (svědomí → vina → pokání).	Přirozené prostředí tento proces posiluje.
Nízká zaměstnanost vězňů → devastující vliv nečinnosti.	„Práce šlechtí člověka“
Narušení rodinných a širších sociálních vztahů.	Sociální vztahy zachovány.
Vysoké finanční náklady na výkon trestu.	Nízké (nikoli nulové) finanční náklady.

¹⁷ <<http://www.spj.cz/opp/vykon/clanek02.html>>

¹⁸ <<http://penologie.hala.sweb.cz/2.htm>>

4. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací

4.1. Mezinárodní zakotvení

Zákaz nucených prací obsahují i tři významné mezinárodní úmluvy. První úmluvou je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb., čl. 4, odst. 3), která byla vyhlášena Radou Evropy a která platí v České republice od 1. ledna 1993. Druhou úmluvou je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (č. 120/1976 Sb.) vyhlášený Organizací spojených národů, který vstoupil v platnost v tehdejší ČSSR 23. března 1976. Zde najdeme zákaz otroctví, nevolnictví a výjimky z nucené nebo povinné práce v čl. 8, odst. 3. Poslední úmluvou je Úmluva č. 29 o nucené nebo povinné práci (č. 506/1990 Sb.), která byla vyhlášena 28. června 1930 Mezinárodní organizací práce v Ženevě. V platnost pro ČSSR vstoupila 30. října 1958. Tato úmluva zakazuje nucené práce v čl. 2, odst. 2.

Všechny tři mezinárodní úmluvy obsahují kromě zákazu otroctví a nevolnictví i pojem „*nucená nebo povinná práce*“. Za nucenou nebo povinnou práci se ve všech třech úmluvách nepovažuje, mimo jiné, práce vymáhaná na základě odsouzení, při výkonu trestu či ve vazbě v důsledku pravomocného platného rozhodnutí soudu.

Trestem obecně prospěšných prací zabývá i Rada Evropy. Ta ve svých dokumentech zdůrazňuje, že obecně prospěšné práce jsou jedním z nejprogressivnějších opatření evropského trestního práva posledních let.

Jedním z těchto dokumentů je Doporučení Výboru ministrů č. R (92) 10 o Evropských pravidlech alternativních sankcí a opatření.¹⁹ V tomto doporučení jsou obsažena pravidla, která by se měla dodržovat při ukládání alternativních sankcí a opatření. Tam, mimo jiné, patří pravidlo, že alternativní sankce a opatření musí být stanoveny zákonem (pravidlo 3), nesmí být vyhlášeny s platností na dobu neurčitou (pravidlo 5) a povaha a trvání sankcí musí být úměrné závažnosti spáchaného trestného činu (pravidlo 6). Zákon by neměl obsahovat žádné ustanovení o automatické přeměně alternativní sankce nebo opatření na trest vězení v případě nedodržení nějaké podmínky či povinnosti spojené s touto sankcí nebo opatřením (pravidlo 10). Dále nesmí docházet k žádné diskriminaci při ukládání alternativních sankcí či opatření (pravidlo 20) a nesmí

¹⁹ <http://www.radaevropy.cz/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=145&Itemid=97>

být porušena žádná lidská práva a svobody. Výše uvedené Doporučení obsahuje také podmínky pro profesionální personál (kapitola V.). Alternativní sankce a opatření by dále měly být prováděny tak, aby byly pro pachatele smysluplné a přispěly k pachatelovu osobnímu a společenskému rozvoji důležitému pro přizpůsobení se ve společnosti (pravidlo 55).

4.2. Ústavní limity

Článek 9 odst. 1 Listiny základních práv a svobod stanovuje, že nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám. Ve druhém odstavci jsou vyjmenovány výjimky z odstavce prvního. Z pohledu trestu obecně prospěšných prací je důležité písmeno a), které říká, že se ustanovení odstavce 1 nevztahuje na práce ukládané podle zákona osobám ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávajícím jiný trest nahrazující trest odnětí svobody. Trest obecně prospěšných prací splňuje zcela tuto podmínku.

Na trest obecně prospěšných prací lze vztáhnout i článek 10, odst. 1 LZPS. Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno. Tyto zásady musí být dodrženy také při ukládání trestu obecně prospěšných prací.

4.3. Hmotněprávní úprava

Podle platné právní úpravy lze trestní sankce ukládat jen na základě trestního zákona. Jen zákon stanoví druh trestu, jakož i podmínky jeho ukládání. Podle našeho trestního zákoníku lze tedy uložit za spáchané trestné činy pouze tresty uvedené v § 52 TrZ.

Jedním z těchto druhů trestů je trest obecně prospěšných prací, který byl obsažen již v předchozím trestním zákoně z roku 1961, na základě novely č. 152/1995 Sb. s účinností od 1. ledna 1996, jako další samostatný druh trestu, který měl být významnou alternativou trestu odnětí svobody.

Nový trestní zákoník rovněž obsahuje trest obecně prospěšných prací, je však systematicky zařazen až za nový alternativní trest – trest domácího vězení. Oproti trestnímu zákonu č. 140/1961 Sb. se změnily podmínky pro uložení tohoto trestu. Nová úprava, obsahující bipartici trestných činů, umožňuje uložit trest obecně prospěšných

prací za přečiny, což jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. K této úpravě se přistoupilo proto, že přečiny mají povahu obecně menší společenské škodlivosti, a proto se tento druh trestu jeví jako vhodnější, než možnost jeho ukládání obecně u všech trestných činů, jejichž okruh byl vymezen toliko horní hranicí trestní sazby pěti let odnětí svobody (§ 45 odst. 1 trestního zákona).²⁰

Výměra trestu obecně prospěšných prací je nově upravena v rozsahu od 50 do 300 hodin. V rámci trestu byla v § 63 odst. 3 TrZ také samostatně upravena možnost využití u pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých uložení některých z výchovných opatření uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže za obdobného užití podmínek stanovených pro mladistvé.²¹

Trest obecně prospěšných prací lze ukládat vedle jiných trestů, avšak nikoli vedle trestu domácího vězení a trestu odnětí svobody (podmíněného i nepodmíněného).²² Jako samostatný trest mohou být obecně prospěšné práce ukládány jen v případech, kdy není třeba žádného jiného trestu vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele (§ 62 odst. 1 TrZ).

Nový trestní zákoník zachoval beze změny ustanovení o stanovisku pachatele a jeho zdravotní způsobilosti (§ 64 TrZ). Soud přihlédne ke stanovisku pachatele, k jeho zdravotnímu stavu a k možnosti uložení tohoto trestu. Soud naopak trest obecně prospěšných prací neuloží, pokud je pachatel zdravotně nezpůsobilý k soustavnému výkonu práce.

Vlastní výkon trestu obsažený v § 65 TrZ byl upraven oproti starému trestnímu zákonu tak, aby byl tento výkon efektivnější. Pro přeměnu trestu obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody platí, že jedna i jen započatá neodpracovaná hodina se přemění na jeden den odnětí svobody.

Pro případ drobnějších porušení režimu výkonu trestu obecně prospěšných prací se umožňuje, aby soud nepřistoupil hned k přeměně tohoto trestu v nepodmíněný trest odnětí svobody, ale obdobně jako u podmíněného odsouzení (srov. § 83 odst. 1 TrZ) mu

²⁰ Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.).

²¹ Fenyk, J. et. al.: Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Díl 1, Trestní zákoník, Linde, Praha 2010, str. 331.

²² Ustanovení § 53 odst. 1 TrZ.

zpřísnil podmínky jeho dalšího výkonu za účelem úspěšného dokončení výkonu tohoto trestu.²³

Odsouzený je povinen trest vykonat osobně a bezplatně ve svém volném čase, a to ve lhůtě do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon trestu. Do této jednorochní lhůty se nezapočítává doba, po kterou odsouzený nemohl trest vykonávat pro zdravotní či jiné zákonné překážky, byl ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody. Oproti předchozí právní úpravě již § 65 TrZ neobsahuje ustanovení, podle něž se do jednorochní lhůty nezapočítává doba, po kterou se odsouzený zdržoval v cizině. Novinkou je dále odstavec třetí, který umožňuje po splnění zákonných podmínek lhůtu jednoho roku prodloužit až o šest měsíců a zároveň nevyužít ustanovení odst. 2 o přeměně trestu. Této úpravy se zřejmě nevyužije tam, kde uplyne lhůta bez zavinění odsouzeného, např. kdy odsouzený nevykoná práce proto, že i přes jeho snahu o něj v příslušné obci není zájem.

V § 65 odst. 4 TrZ je upravena zákonná fikce, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile byl trest vykonán nebo bylo od výkonu trestu nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno. Podle § 105 odst. 7 TrZ ovšem okolnost, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen, nenastane, jestliže dosud nebylo vykonáno nebo jinak ukončeno ochranné opatření (§ 98 až 104 TrZ), které bylo uloženo odsuzujícím rozsudkem vedle trestu obecně prospěšných prací; takové odsouzení nelze zahladit ani za splnění ostatních podmínek a fikce neodsouzení nemůže nastat ve shora uvedených případech ani ze zákona (bez ohledu na skutečnost, jestli jde o dospělého pachatele či mladistvého).²⁴

4.4. Procesněprávní úprava

Výkon trestu obecně prospěšných prací je upraven v trestním řádu (zákon č. 141/1961 Sb.), do kterého byl zařazen novelou č. 152/1995 Sb. Příslušná úprava se nachází v §§ 335 – 340b; novela č. 265/2001 Sb. rozšířila § 336 o odstavec 3 a přidala § 339 odst. 1. Tato novela se výrazně dotkla úpravy trestu obecně prospěšných prací přímo i nepřímo novelizací § 314e odst. 2 písm. a) TR, v jejímž důsledku již nebylo možné ukládat trestním příkazem nepodmíněný trest odnětí svobody. Ačkoliv tato

²³ Fenyk, J. et. al.: Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Díl 1, Trestní zákoník, Linde, Praha 2010, str. 334.

²⁴ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. Komentář, 1. vydání, C. H. Beck, Praha 2009, str. 758.

změna neměla dopad na množství vydávaných trestních příkazů, měla zásadní vliv na volbu druhu trestu v podobě výrazného nárůstu ukládání trestu obecně prospěšných prací.

Subjekty, které se podílejí na výkonu trestu obecně prospěšných prací, jsou soudy, obecní úřady, státní či jiné instituce, u nichž jsou obecně prospěšné práce vykonávány (tzv. poskytovatelé), zájmová sdružení občanů a probační úředníci Probační a mediační služby ČR.²⁵

Trest obecně prospěšných prací se vykonává v obvodu okresního soudu, ve kterém odsouzený bydlí. Pokud s tím však odsouzený souhlasí, může být trest vykonán i mimo tento obvod (§ 335 TŘ).

Rozhodnutím, podle něhož se má trest obecně prospěšných prací vykonat, může být odsuzující rozsudek (§ 120 a násl. TŘ) nebo trestní příkaz (§ 314e TŘ).

Zákon č. 41/2009 Sb. novelizoval § 336 TŘ tak, že zpřesnil a upravil výkon trestu obecně prospěšných prací. Podle důvodové zprávy se větší důraz klade na odpovědnost probačního úředníka, který je pověřen kontrolou nad výkonem trestu obecně prospěšných prací. Probační úředník návrh na druh a místo výkonu trestu podává po potřebném šetření a po spolupráci s odsouzeným pachatelem a vychází přitom z podmínek uvedených v odst. 2 věty druhé (*Probační úředník v návrhu vychází z potřeby výkonu těchto prací v obvodu okresního soudu, ve kterém odsouzený bydlí, a přihlíží k tomu, aby odsouzený trest vykonával co nejbližší místu, kde bydlí*²⁶). Probační úředník pověřený kontrolou nad výkonem tohoto trestu je také odpovědný za vedení odsouzeného ke splnění povinností stanovených v odst. 3, a pokud je odsouzený nesplní nebo bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu obecně prospěšných prací, popř. zaviněně nevykonává ve stanovené době uložený trest nebo jinak maří výkon tohoto trestu, sdělí probační úředník tyto skutečnosti bezodkladně soudu, který výkon trestu nařídil. V návaznosti na to rozhodne bez zbytečného odkladu předseda senátu podle § 340b odst. 1 o přeměně trestu obecně prospěšných prací nebo o přeměně jeho zbytku v trest odnětí svobody, jakož i o ponechání trestu obecně

²⁵ Přesličková, H., Gajdoš, R., Krutina, M.: Obecně prospěšné práce, Český helsinský výbor, Praha 2003, str. 11.

²⁶ Ustanovení § 336 odst. 2, zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád ve znění pozdějších předpisů.

prospěšných prací v platnosti při stanovení dohledu nebo dalších dosud neuložených přiměřených omezení, přiměřených povinností nebo případně výchovných omezení.²⁷

V § 337 TŘ je upravena oznamovací povinnost. Pokud odsouzený neplní povinnosti stanovené v § 336 odst. 3 TŘ, porušuje sjednané podmínky výkonu trestu, zaviněně nevykonává uložený trest nebo jinak maří výkon trestu, probační úředník pověřený kontrolou tuto skutečnost bezodkladně sdělí soudu, který výkon trestu nařídil.

Obecní úřady a obecně prospěšné instituce sdělují své požadavky na vykonání obecně prospěšných prací středisku Probační a mediační služby ČR v obvodu okresního soudu, ve kterém mají být obecně prospěšné práce prováděny (§ 338 odst. 2 TŘ). Probační úředník spolupracuje s obcemi a s obecně prospěšnými institucemi a provádí úkony směřující k tomu, aby obviněný vedl řádný život (§ 338 odst. 3 TŘ).

Požadavky obcí a obecně prospěšných institucí musí být konkrétní: musí obsahovat místo požadovaného výkonu, druh a rozsah práce, možnou pracovní dobu jejího provádění, zvláštní podmínky, za nichž lze práce vykonávat, počet pracovníků, kteří ji mohou současně vykonávat, kvalifikační předpoklady apod. Soud, potažmo Probační a mediační služba, vede jednotnou evidenci těchto požadavků a tuto evidenci průběžně aktualizuje.²⁸

Předseda senátu (samosoudce) okresního soudu příslušného k rozhodování o nařízení výkonu trestu obecně prospěšných prací nařídí podle § 339 TŘ odklad či přerušení výkonu trestu, pokud z lékařských zpráv vyplývá, že v důsledku přechodného zhoršení zdravotního stavu není odsouzený schopen trest vykonat (odst. 1). Výkon trestu na těhotné ženě a matce novorozeného dítěte se odloží či přeruší na dobu jednoho roku po porodu (odst. 2). Z jiných důležitých důvodů je možné výkon trestu odložit na dobu nejvýše tří měsíců ode dne, kdy rozhodnutí, kterým byl tento trest uložen, nabylo právní moci (odst. 3). Jiné důležité důvody jsou takové okolnosti, které ztěžují nebo brání samotnému účelu trestu a při jejichž existenci by byl výkon trestu obecně prospěšných prací mimořádně tíživý pro odsouzeného nebo jeho rodinu. Při splnění těchto podmínek postupuje předseda senátu (samosoudce) z úřední povinnosti bez

²⁷ Fenyk, J. et. al.: Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Díl 2, Trestní řád, Linde, Praha 2010, str. 904.

²⁸ Sotolář, A., Půry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha, C. H. Beck, 2000, str. 335.

nařízení jednání. Činí tak formou usnesení, proti kterému je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek (odst. 6). Pokud důvody pro přerušeni či odklad trestu obecně prospěšných prací pominou, předseda senátu odklad nebo přerušeni odvolá (odst. 4).

Upuštění od výkonu trestu je upraveno v § 340a TŘ. Předseda senátu upustí od výkonu trestu obecně prospěšných prací nebo jeho zbytku, pokud se změnil zdravotní stav odsouzeného tak, že není dlouhodobě schopen tento trest vykonávat (odst. 1). Proti rozhodnutí podle odstavce 1 je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek (odst. 2).

Přeměna trestu upravená v § 340b TŘ byla změněna zákonem č. 41/2009 Sb., kterým byl novelizován trestní řád, aby odpovídala úpravě výkonu trestu obecně prospěšných prací podle § 65 TrZ. Hmotněprávní úprava výkonu tohoto trestu jednak zpřesnila a rozšířila důvody pro přeměnu trestu v trest odnětí svobody (65 odst. 2 TrZ), jednak nově umožnila ponechat trest obecně prospěšných prací v platnosti nebo prodloužit dobu jeho výkonu a přijmout další opatření podle § 65 odst. 3 TrZ. Přeměna trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody přichází v úvahu jen do doby, než jsou práce v celém rozsahu vykonány, neboť poté by již nebylo co přeměňovat, i kdyby soud dodatečně zjistil, že pachatel řádný život nevedl. Je proto povinností soudu vždy zjišťovat, zda a v jakém rozsahu odsouzený ke dni rozhodnutí vykonal uložený trest obecně prospěšných prací.²⁹

²⁹ Fenyk, J. et. al.: Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Díl 2, Trestní řád, Linde, Praha 2010, str. 908.

Tabulka č. 2: Srovnávací tabulka trestu obecně prospěšných prací podle právního stavu ke dni 31. 12. 2009 a ke dni 1. 1. 2010:

	rok 2009	rok 2010
výměra trestu	50 – 400 hodin	50 – 300 hodin
přeměna trestu	každé i jen započaté dvě hodiny nevykonaného trestu OPP se počítají za jeden den odnětí svobody	každá i jen započatá jedna hodina nevykonaného trestu OPP se počítá za jeden den odnětí svobody
uložení trestu	za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let	za přečin
druh práce	práce k obecně prospěšným účelům spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných obdobných činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, ...	práce k obecně prospěšným účelům spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, ...
co se nezapočítává do lhůty jednoho roku, která běží od doby, kdy soud nařídil výkon trestu	odsouzený nemohl OPP vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky, zdržoval se v cizině , nebo byl ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody	odsouzený nemohl OPP vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky, nebo byl ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody

4.5. Zákon o Probační a mediační službě

V České republice neexistuje speciální zákon, který by upravoval výkon trestu obecně prospěšných prací jako např. na Slovensku. Výkon je upraven v trestním řádu (zákon č. 141/1961 Sb., viz předchozí podkapitola).

Dohled nad výkonem trestu obecně prospěšných prací zajišťuje Probační a mediační služba, která byla zřízena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě ze dne 14. července 2000, s účinností od 1. ledna 2001, dále jen „ZPMS“. Toho dne také zahájila Probační a mediační služba svou činnost.

Probační a mediační služba je organizační složkou státu, provádí úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení (§ 1 ZPMS).

Ve svých právních východiscích vychází Probační a mediační služba z principů restorativní justice. Mezi tyto principy patří motivace pachatele k odpovědnosti za spáchaný trestný čin, motivace pachatele k životu bez konfliktu se zákonem, poskytnutí prostoru k odstranění následků nežádoucího chování, efektivní řešení případu, respektování zájmu společnosti a budování její ochrany, působení v oblasti sekundární a zejména terciální prevence, účinná kontrola pachatelů a další.³⁰

Zákon se nezabývá pouze dohledem nad výkonem trestu obecně prospěšných prací, ale i jinými činnostmi (např. dohled nad výkonem trestu domácího vězení, trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce atd.). Níže jsou uvedeny paragrafy, které jsou důležité z pohledu výkonu trestu obecně prospěšných prací.

Probační a mediační činnost spočívá mimo jiné v obstarávání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinného a sociálního zázemí [§ 4 odst. 2 písm. a) ZMPS] a v kontrole výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody, včetně trestu obecně prospěšných prací [§ 4 odst. 2 písm. d) ZMPS]. Probační a mediační služba je oprávněna opatřovat informace a poznatky o osobě obviněného nebo o stanoviscích poškozeného významných pro rozhodnutí soudu či státního zástupce (§ 4 odst. 8 ZMPS).

Práva a povinnosti úředníků a asistentů jsou upraveny v § 7 ZMPS. Úředník Probační a mediační služby je při výkonu své funkce povinen řídit se zákony, jinými právními předpisy a pokyny předsedy senátu nebo samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce, které však nesmí směřovat ke způsobu a výsledku prováděné mediace. Přitom musí postupovat odpovědně, respektovat a chránit lidská práva a svobody, důstojnost člověka a vyvarovat se jednání, které by mohlo vést ke zmaření účelu trestního řízení nebo vzbuzovalo pochybnosti o jeho objektivitě a nestrannosti (§ 7 odst. 1, věta první a druhá ZMPS). Úředník Probační a mediační služby je oprávněn zjišťovat stanovisko obviněného k uložení trestu obecně prospěšných prací (§ 7 odst. 2 ZMPS). Poruší-li obviněný podmínky, omezení či povinnosti stanovené mu v rámci dohledu, nebo omezení či povinnosti uložené mu v rámci některého trestu nespojeného s odnětím svobody, informuje o tom úředník předsedu senátu nebo samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce. Při méně závažném porušení

³⁰ Větrovec, V., Nedorost, L., Sovák, Z., Adamcová, Z.: Zákon o mediaci a probaci – komentář. Eurolex Bohemia. Praha 2002, s. 9.

stanovených podmínek, omezení či povinností může úředník Probační a mediační služby upozornit obviněného na zjištěné nedostatky a dát mu poučení, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení stanovených podmínek, omezení či povinností bude o tom informovat předsedu senátu nebo samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce (§ 7 odst. 3 ZMPS). Úředník Probační a mediační služby má právo v mezích její působnosti nahlížet do trestních spisů vedených u soudu, státního zastupitelství a Policie České republiky, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si kopie spisů a jejich částí (§ 7 odst. 4 ZMPS).

Dohled nad Probační a mediační službou vykonává Ministerstvo spravedlnosti (§ 11 odst. 2 ZMPS). Pro metodické a koncepční ovlivňování a usměrňování činnosti Probační a mediační služby je zřízena Rada pro probaci a mediaci jako poradní orgán ministra spravedlnosti (§ 12 odst. 2 ZMPS).

4.6. Zákon o vyšších soudních úřednících

Právní postavení vyšších soudních úředníků bylo převzato z předchozí právní úpravy provedené zákonem č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících, ve znění pozdějších předpisů. Nyní tuto úpravu obsahuje zákon č. 121/2008 Sb., o vyšších soudních úřednících a vyšších úřednících státního zastupitelství, přijatý dne 19. března 2008 a účinný od 1. července 2008, dále jen „ZVSÚ“.

Podle tohoto zákona může vyšší soudní úředník provádět v rozsahu stanoveném tímto nebo zvláštním zákonem úkony soudu, které jsou mu svěřeny mimo jiné v trestním řízení (§ 1 ZVSÚ). Podstatou této funkce je oprávnění samostatně rozhodovat v zákonem svěřených věcech.

V § 12 ZVSÚ se vymezuje působnost vyšších soudních úředníků v trestním řízení negativně. Vytváří se tak předpoklady pro možnost maximálního obřemenění soudců a umožňuje se značná variabilita organizace práce³¹. V tomto ustanovení není zmínka o vydávání usnesení o nařízení výkonu trestu, proto toto usnesení vesměs vyhotovují soudní úředníci příslušného soudu. Přesto si může předseda senátu vyhradit provedení úkonů uvedených v ustanovení § 12 ZVSÚ.

³¹ Důvodová zpráva k návrhu zákona o vyšších soudních úřednících a vyšších úřednících státního zastupitelství (zákon č. 121/2008 Sb.).

5. Historie trestu obecně prospěšných prací

5.1. Raná historie

První zmínky o trestu obecně prospěšných prací nacházíme již ve středověku. Literatura se zmiňuje o středověkých německých městech, které dávaly svým dlužníkům možnost vyhnout se uvěznění tím, že vykonají veřejně prospěšné práce, kterými byly např. stavba opevnění, čištění stok apod.³² Od 17. století lze tyto alternativní tresty najít v mnoha evropských zemích. Nejznámější formou trestu obecně prospěšných prací je „Arbeitsstrafe“ (volně přeloženo jako pracovní trest), jenž plnil funkci náhradního trestu pro osoby, které nechtěly nebo nemohly splatit své peněžní dluhy. Postupně se tento trest začal užívat nejen pro nesolventní dlužníky, nýbrž i jako obecně použitelná sankce. Saský Codex Augusteus z roku 1698 stanovil, že soudce může uložit trest „Handarbeitsstrafe“ místo trestu uvěznění nebo místo pokuty, přičemž tři dny výkonu uložených prací se rovnaly jednomu dni uvěznění.³³

V USA základy obecně prospěšných prací položila soukromá osoba – bostonský obuvník John Augustus. Ten tehdy začal z vlastní iniciativy kolem roku 1841 platit soudu kaucí za pachatele a před vynesením rozsudku jim poskytoval práci, finanční výpomoc, případně i pomoc jejich rodinám. Když se později společně s pachatelem dostavil k soudu, předložil soudci zprávu o pokrocích, kterých pachatel doposud dosáhl, a požádal soud o uložení trestu formou pokuty a náhrady soudních výloh.

Augustus byl v podstatě prvním probačním pracovníkem v trestní justici. Podle dostupných údajů pracoval s více než 2000 pachateli. Jeho mnohaleté úsilí nakonec vyústilo v přijetí prvního probačního zákona, ke kterému došlo ve státě Massachusetts. V následujících letech přistoupily k zavedení této alternativy i další americké státy.³⁴

Obecně prospěšné práce, i alternativní tresty, se začaly v západní Evropě rozšiřovat především v padesátých letech 20. století. Tehdy došlo k nárůstu kriminality a k přeplněnosti věznic, což vyvolalo diskuzi také o jiných formách trestů než jen

³² H. von Hentig.: „Die Strafe“. Teil II. Die moderne Erscheinungsforum, Heidelberg 1955, s. 408.

³³ Rosenfeld, E.: „Welche Strafmittel können an die Stelle der Kurzzeitigen Freiheitsstrafe gesetzt werden?“ In.: Mitteilungen IKV (Internationale Kriminalistische Vereinigung) 3, 1892, s. 135 a násl.

³⁴ Matoušek, O., Kroftová, A.: Mládež a delikvence, 1.vydání, Praha : Portál, 1998, dostupný na <http://portal.cz/scripts/detail.php?id=2310>.

o trestu odnětí svobody. V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století se pak mluví o tzv. humanizaci či liberalizaci vězeňského systému.³⁵

V bývalých tzv. socialistických zemích byl modelem alternativního trestu spočívajícího ve výkonu práce trest nápravných prací, resp. nápravného opatření. Podstata „nápravných prací“ bez odnětí svobody tehdejšího sovětského práva (poprvé zakotveny v trestním právu RSFSR z roku 1919, obsaženy i ve všech pozdějších trestních zákonících) záležela v tom, že odsouzený byl podroben pracovnímu a výchovnému působení, převážně při dosavadní práci a vždy v dosavadním místě pobytu bez odloučení od společnosti. Sráželo se mu z odměny za práci ne více než 20 % a byl podroben i jiným pracovním právním omezením. Důležitá byla účast společenských organizací a pracovních kolektivů, zejména „individualnoje šefstvo“.

Podobný charakter mělo i nápravné opatření podle českého trestního zákona z roku 1950. Nápravy mělo být dosaženo výchovnou prací vykonávanou pachatelem buď v jeho dosavadním nebo soudem určeném zaměstnání za sníženou odměnu a bez některých výhod vyplývajících z pracovního poměru. Soud mohl nařít, aby pachatel vykonával nejen práci méně odpovědnou, ale dokonce mohl pachateli určit i jiné pracoviště. Podstata trestu měla být méně v majetkové újmě s tímto trestem spojené, kterou představovala srážka zpravidla jedné čtvrtiny odměny za práci ve prospěch státu, než v působení pracovní výchovou, prakticky se však výkon nápravného opatření redukoval na peněžitý trest ve splátkách. Jestliže odsouzený nevykonával práci řádně nebo ji nenastoupil, přeměnil soud nápravné opatření nebo jeho zbytek na trest odnětí svobody, a to v poměru jeden den odnětí svobody za dva dny nevykonaného nápravného opatření.

Nápravné opatření obsahoval i trestní zákon z roku 1961, který počítal při výkonu tohoto trestu s úzkou součinností společenských organizací působících na pracovišti odsouzeného, a to zejména v případech, kdy tyto organizace převzaly záruku za nápravu odsouzeného. Obsahovou náplň tohoto trestu doplnil o možnost uložit pachateli kromě změny zaměstnání „jiná přiměřená omezení směřující k tomu, aby vedl řádný život pracujícího člověka“. I v tomto směru se však právní úprava míjela účinkem, neboť soudy možnosti ukládat přiměřená omezení využívaly sporadicky, a pokud je

³⁵ Matoušek, O., Kroftová, A.: Mládež a delikvence, 1.vydání, Praha : Portál, 1998, dostupný na <http://portal.cz/scripts/detail.php?id=2310>.

aplikovaly, byla kontrola jejich plnění při formálním přístupu společenských organizací obtížná. V 70. a 80. letech byl tento trest ukládán zhruba pětina odsouzených. K jeho zrušení došlo pro neslučitelnost s novými společensko politickými poměry novelou trestního zákona č. 175/1990 Sb.³⁶

5.2. Moderní historie v České republice

V České republice (resp. v Československé republice) se o trestu obecně prospěšných prací začalo mluvit na počátku devadesátých let. Do trestního zákona byl trest zařazen v roce 1996 novelou č. 152/1995 Sb. Jeho zavedení korespondovalo s mezinárodním kriminálně politickým trendem projevujícím se v úsilí o širší využívání trestů nespojených s odnětím svobody a v postupném nahrazování nepodmíněného trestu odnětí svobody těmito alternativami.

Novela trestního zákona č. 265/2001 Sb. přispěla k rozšíření možností v čí prospěch trest obecně prospěšných prací vykonávat a zavedla možnost soudu přihlídnout při ukládání trestu obecně prospěšných prací ke stanovisku pachatele.³⁷

Nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb. s účinností od 1. 1. 2010 snížil výměru trestu obecně prospěšných prací z původních 400 hodin na 300 hodin. Zároveň zpřísnil způsob přeměny nevykonaného trestu obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody tak, že za každou i jen započatou jednu hodinu nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se vykoná jeden den odnětí svobody.

³⁶ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva, 1. vydání, Novatrix, Praha 2009, str. 119.

³⁷ Vanduchová, M. : K novému trestu obecně prospěšných prací. Právní praxe, 1996, č. 7, s. 397.

6. Trest obecně prospěšných prací z pohledu jednotlivých subjektů

6.1. Pachatel

Legální definice pachatele podle trestního zákoníku zní: pachatelem trestného činu je ten, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná (§ 22 odst. 1 TrZ). Pachatel musel v době spáchání činu dovršit patnáctý rok věku, jinak není trestně odpovědný (§ 25 TrZ). Trestně odpovědný není ani ten pachatel, který v době spáchání činu nemohl pro duševní poruchu rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání (§ 26 TrZ).

Při ukládání trestu obecně prospěšných prací se přihlíží k povaze a závažnosti spáchaného přečinu, k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele, k dosavadnímu způsobu života a k možnosti jeho nápravy. To vyplývá nejen z § 62 odst. 1 TrZ, ale také z § 39 odst. 1 TrZ. Trest obecně prospěšných prací proto není vhodný pro narkomany, pro lidi bez návyku na pravidelnou či alespoň obvyklou práci, recidivisty apod.

Uložení trestu obecně prospěšných prací není podmíněno souhlasem pachatele s tímto druhem trestu. Přesto má postoj pachatele určitý význam při zvažování, zda uložit trest obecně prospěšných prací či jiný druh trestu. Jde zejména o to, aby negativní stanovisko pachatele k tomuto druhu trestu nebylo od počátku překážkou v jeho výkonu a aby se uložení tohoto trestu nestalo jen formalitou, po které bude nutně následovat přeměna na trest odnětí svobody podle § 65 odst. 2 TrZ.³⁸

Ke stanovisku pachatele musí soud obligatorně přihlídnout (§ 64 TrZ). Je to právo pachatele vyjádřit se k uložení tohoto druhu trestu, popř. k jeho podmínkám. Soud by se měl pak v odůvodnění rozsudku s tímto stanoviskem pachatele vypořádat, ať již mu vyhověl či nikoli.

Trest obecně prospěšných prací soud neuloží, je-li pachatel zdravotně nezpůsobilý k soustavnému výkonu práce (§ 64 TrZ). V rámci rozhodování o zdravotní způsobilosti se nepřihlíží pouze k fyzickému, ale rovněž i k duševnímu stavu pachatele. Zdravotní nezpůsobilostí se myslí především invalidita či jiné závažnější zdravotní potíže. Pro

³⁸ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. Komentář, 1. vydání, C. H. Beck, Praha 2009, str. 745-746.

posouzení, zda je pachatel zdravotně nezpůsobilý k soustavnému výkonu práce, musí mít soud dostatečný podklad v odpovídajících důkazech, zejména v lékařské zprávě, odborném vyjádření a ve složitějších případech nelze vyloučit ani potřebu znaleckého posudku (§ 105 TR).

Odsouzený je povinen trest obecně prospěšných prací vykonat osobně a bezplatně ve svém volném čase a to nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu (§ 65 odst. 1 TrZ). Je vyloučeno, aby trest za odsouzeného vykonával někdo jiný nebo aby se pachatel snažil z trestu „vykoupit“. Právě v bezplatnosti a ve výkonu trestu ve volném čase spočívá újma pro pachatele. Pachatel by si měl tímto uvědomit nesprávnost svého počínání a alespoň částečně odčinit škodlivé následky svého přečinu.

Trest obecně prospěšných prací musí odsouzený vykonat do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. Tuto dobu je možné zkrátit a to tím, že se domluví s poskytovatelem v dohodě o realizaci trestu na kratší době výkonu trestu. Pokud by pachatel dohodu nedodržel, je to důvod pro přeměnu trestu na trest odnětí svobody. Naopak prodloužení jednorocní lhůty je možné až o půl roku a to pouze prostřednictvím soudu. Prodloužení lhůty je možné i v případě, že odsouzený zavinil příčinu k přeměně trestu (§ 65 odst. 3 TrZ).

K přeměně trestu na trest odnětí svobody dá pachatel podnět ve chvíli, kdy je splněna aspoň jedna z podmínek uvedených v § 65 odst. 2 TrZ:

- nevede řádný život,
- vyhýbá se nástupu výkonu trestu obecně prospěšných prací,
- bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu tohoto trestu,
- jinak maří výkon trestu obecně prospěšných prací nebo
- zaviněně nevykonává ve stanovené době uložený trest.

Tyto okolnosti musí nastat v rozhodné době, tj. od právní moci odsuzujícího rozsudku, jímž byl pachateli uložen trest obecně prospěšných prací, do skončení vykonávaných prací podle výměry stanovené soudem v odsuzujícím rozsudku a

konkretizované v rozhodnutí soudu o nařízení výkonu tohoto trestu (§ 336 odst. 2 TR), popřípadě v rozhodnutí o změně druhu a doby vykonávaných prací (§ 336 odst. 5 TR).³⁹

Na pachatele se hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile byl trest vykonán nebo bylo od výkonu trestu nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno (§ 65 odst. 4 TrZ).

Výkon trestu obecně prospěšných prací není postaven na pracovněprávních vztazích. Odsouzený za práci nedostává odměnu a poskytovatel neodvádí za odsouzeného žádné sociální, zdravotní ani zákonné pojištění odpovědnosti za nemoc z povolání a pracovní úraz. Poskytovatel má však právo žádat po odsouzeném nemocenský lístek v případě nedostavení se k výkonu trestu z důvodu krátkodobé nemoci.⁴⁰

V případě, že by při výkonu trestu obecně prospěšných prací vznikla škoda, se postupuje podle obecných předpisů o odpovědnosti za škodu podle § 415 a násl. občanského zákoníku. Obecným předpokladem případné odpovědnosti poskytovatele za škodu způsobenou při výkonu obecně prospěšných prací odsouzeným (a naopak) je zásadně porušení právní povinnosti, které je v příčinné souvislosti se vznikem škody. Této odpovědnosti se lze zprostit tím, že poskytovatel (odsouzený) prokáže, že škodu nezavinil.

V zásadě může ze strany poskytovatele dojít k případu odpovědnosti za škodu způsobenou na zdraví nebo na majetku odsouzeného.

Pokud poskytovatel zaviněně způsobí odsouzenému škodu na majetku, je povinný nahradit skutečnou škodu a ušlý zisk. Pro určení výše škody má rozhodující význam cena věci v době poškození.

Při škodě na zdraví je poskytovatel povinen poškozenému jednorázově uhradit bolestné a ztížení společenského uplatnění a dále ztrátu na výdělku, a to jak za dobu pracovní neschopnosti, tak i po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě, případně je povinen nahradit ztrátu na důchodu.

V případě, že dojde k usmrcení odsouzeného, který má vyživovací povinnost, a poskytovatel nese za jeho usmrcení odpovědnost, je poskytovatel povinen hradit

³⁹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. Komentář, 1. vydání, C. H. Beck, Praha 2009, str. 752.

⁴⁰ Příručka pro poskytovatele obecně prospěšných prací, Probační a mediační služba ČR, Středisko Ostrava, 2010, s. 10 an.

peněžitým důchodem náklady vyživovaným pozůstalým a uhradit přiměřené náklady spojené s pohřbem odsouzeného.

Úprava odpovědnosti za škodu podle zákoníku práce se nevztahuje na škodu vzniklou při výkonu trestu nebo v souvislosti s ním.⁴¹

6.2. Soud

K trestu obecně prospěšných prací odsuzuje pachatele okresní soud (§ 16 TŘ). Soud, který pachateli ukládá trest obecně prospěšných prací, v rozsudku neuvádí bližší podrobnosti jeho výkonu, tedy ani konkrétní druh prací, místo a dobu jejich provádění. To je záležitostí vykonávajícího řízení a rozhodne o tom okresní soud, v jehož obvodu má být trest vykonán.

Soud má povinnost zaslat opis rozhodnutí, podle něhož se má vykonat trest obecně prospěšných prací, po nabytí vykonatelnosti probačnímu úředníkovi (§ 336 odst. 1 TŘ). Soud rovněž rozhoduje o druhu a místě výkonu obecně prospěšných prací na návrh probačního úředníka (§ 336 odst. 2 TŘ); soud v tomto případě úzce spolupracuje s Probační a mediační službou. Je povinností soudu v rozhodnutí o výkonu trestu obecně prospěšných prací poučit pachatele o jeho povinnosti dostavit se do 14 dnů od oznámení tohoto rozhodnutí na středisko Probační a mediační služby a zároveň pachatele upozornit na následky nesplnění této povinnosti (§ 336 odst. 3 TŘ).

Pokud je potřeba změnit druh a místo výkonu trestu obecně prospěšných prací, rozhoduje o tom okresní soud na návrh odsouzeného nebo na návrh probačního úředníka.

Předseda senátu může odložit nebo přerušit výkon trestu obecně prospěšných prací na potřebnou dobu, jestliže z doložených lékařských zpráv vyplývá, že v důsledku přechodného zhoršení zdravotního stavu není odsouzený schopen trest vykonat (§ 339 odst. 1 TŘ). Až na tři měsíce od nabytí právní moci, je možné odložit výkon trestu obecně prospěšných prací z jiných důležitých důvodů (§ 339 odst. 3 TŘ). Po pominutí důvodů odkladu nebo přerušení odvolá předseda senátu tento odklad nebo přerušení (§ 339 odst. 4 TŘ).

⁴¹ Právní praxe, 1996, č. 7, str. 396.

Pokud odsouzeného postihla taková změna zdravotního stavu, která vylučuje dlouhodobě vykonat trest obecně prospěšných prací, předseda senátu upustí od výkonu trestu nebo jeho zbytku (§ 340a odst. 1 TŘ).

O přeměně trestu v trest odnětí svobody rozhoduje předseda senátu na návrh probačního úředníka ve veřejném zasedání (§ 340b odst. 1 TŘ).

Podle § 314e odst. 2 písm. c) TŘ je možné uložit trest obecně prospěšných prací též trestním příkazem v jakékoli jinak přípustné výměře, ovšem s podmínkou, že si samosoudce vyžádá zprávu probačního úředníka obsahující zjištění o možnostech výkonu trestu a o zdravotní způsobilosti obviněného, včetně stanoviska obviněného k uložení tohoto druhu trestu. Trest obecně prospěšných prací se uloží s přihlédnutím k této zprávě (§ 314e odst. 3 TŘ) s přihlédnutím k omezení podle § 314e odst. 5 TŘ.

Soud může uložit pachateli na dobu trestu i přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 TrZ směřující k tomu, aby vedl řádný život; zpravidla mu uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou přečinem způsobil (§ 63 odst. 2 TrZ). Přiměřená omezení jsou např. zákaz alkoholu, zákaz hazardních her, nenavštěvovat riziková místa, veřejně se omluvit poškozenému, uhradit dlužné výživné apod.

Soud může přijmout záruku zájmového sdružení občanů za nápravu odsouzeného, pokud považuje výchovné spolupůsobení zájmového sdružení občanů za prospěšné. Soud pak postupuje přiměřeně podle § 329 TŘ.

6.3. Probační a mediační služba ČR

Hlavní úlohy Probační a mediační služby na poli trestu obecně prospěšných prací jsou následující:

- vyhledávání vhodných poskytovatelů obecně prospěšných prací a spolupráce s nimi,
- dohled nad výkonem trestu a nad jeho pachatelem a
- spolupráce se soudem.

Ve vztahu k poskytovatelům obecně prospěšných prací je pracovník Probační a mediační služby odborníkem na obecně prospěšné práce, zejména v rámci příslušné

legislativní úpravy a procesu výkonu, včetně administrativních úkonů, které jej provázejí. Plní roli prostředníka mezi poskytovatelem a soudem, je aktivní při řešení problémů, průběžně kontroluje stav obecně prospěšných prací u poskytovatelů a garantuje jejich základní informovanost o tomto alternativním trestu.

Ve vztahu k obviněnému či odsouzenému je probační úředník profesionálem pověřeným vedením případu. Zajišťuje základní servis pro poškozené a prostřednictvím profesionálního rozhovoru poskytuje odsouzenému základní informace o obecně prospěšných pracích, motivuje odsouzeného k výkonu trestu, pomáhá při řešení problémů, kontroluje výkon obecně prospěšných prací a plnění soudem uložených omezení a povinností.

Ve vztahu k soudu provádí úředník Probační a mediační služby předjednání uložení trestu obecně prospěšných prací. Zjišťuje stanoviska odsouzeného k uložení tohoto trestu a vyhodnocuje rizika výkonu tohoto trestu. Úředník Probační a mediační služby navrhuje konkrétní místo výkonu a druh prací, sleduje průběh a informuje soud o vykonání trestu obecně prospěšných prací či případných potížích.

Při ukládání trestu obecně prospěšných prací přihlíží soudce ke stanovisku pachatele, k jeho zdravotnímu stavu a k možnostem uložení tohoto trestu. V případech, kdy soud rozhoduje trestním příkazem, aniž by bylo nařízeno hlavní líčení, je vyžadována zpráva Probační a mediační služby obsahující zjištění o možnostech výkonu tohoto trestu a o zdravotní způsobilosti obviněného, včetně stanoviska obviněného k uložení tohoto druhu trestu. Zpráva Probační a mediační služby zahrnuje také zvážení rizikových faktorů, jako jsou časové možnosti obviněného, jeho pracovní návyky, osobní faktory, agresivita, dluhy apod. Výsledkem činnosti Probační a mediační služby může být doporučení uložení trestu obecně prospěšných prací i doporučení k odklonu v trestním řízení nebo k uložení jiného trestu.

Pokud je pachatel odsouzen k trestu obecně prospěšných prací, pak probační úředník napomáhá v první komunikaci mezi odsouzeným a poskytovatelem prací sjednáním termínu, kdy bude uzavřena dohoda o provádění obecně prospěšných prací. Komunikuje s oběma stranami, připomíná základní informace důležité pro výkon obecně prospěšných prací, nabízí svou pomoc v případě problémů a upozorňuje na povinnosti odsouzeného.

Výkon obecně prospěšných prací probíhá za vzájemné komunikace poskytovatele a probačního úředníka, včetně osobních návštěv probačního úředníka u poskytovatele. Během výkonu trestu obecně prospěšných prací sleduje probační úředník, zda jsou dodržovány přiměřené povinnosti i omezení a zda odsouzený vede řádný život⁴².

O ukončení výkonu trestu obecně prospěšných prací poskytovatel informuje Probační a mediační službu, která zajistí předání zprávy soudu. Protože se u obecně prospěšných prací na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile byl trest vykonán nebo bylo od výkonu trestu či jeho zbytku pravomocně upuštěno, následuje „výmaz“ trestu z rejstříku trestů.⁴³

Je nutno poznamenat dlouhodobou poddimenzovanost stavu probačních úředníků a jejich asistentů v České republice. V roce 2005 měla Probační a mediační služba 238 pracovníků. Během pěti let sice došlo k doplnění stavu na 415 úředníků (a asi 50 pracovníků zajišťující chod organizace), ale vzhledem k množství práce, kterou Probační a mediační služba činí, je tento stav stále nedostačující. Počet úředníků a asistentů by ideálně měl být dvojnásobný.

Na příklad ve Velké Británii má Probační a mediační služba (The National Probation Service for England and Wales) téměř 18 tisíc pracovníků (profesionální úředníci, asistenti, dobrovolníci). Z tohoto počtu je asi 8000 profesionálně vyškolených úředníků. To znamená, že ve Velké Británii připadá 1 probační pracovník na asi 3300 obyvatel. V České republice je jeden pracovník Probační a mediační služby na 23000 obyvatel.

6.4. Poskytovatel

Trest obecně prospěšných prací se vykonává ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí. Tyto instituce se obecně nazývají poskytovatelé (obecně prospěšných prací). V celé České republice eviduje Probační a mediační služba téměř pět a půl tisíc poskytovatelů. Jsou jimi většinou obecní úřady, školská zařízení, sportovní kluby, ZOO, občanská sdružení, nemocnice, domy dětí a mládeže, dopravní

⁴² *Řádným životem je nutno rozumět to, že odsouzený dodržuje právní řád, plní si své povinnosti vůči státu a společnosti, např. vyživovací povinnost, nezneužívá svých práv, nenarušuje občanské soužití, nedopouští se přestupků, jiných deliktů a trestných činů* (Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 4 Tz 16/2003).

⁴³ Štern, P., Ouředníčková, L., Doubravová, D.: *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*, 1. vydání, Portál, Praha 2010, s. 90 a násl.

podniky, charity, domovy důchodců, příspěvkové organizace, obecně prospěšné společnosti atd.

Pokud se chce organizace zapojit do možnosti poskytovat obecně prospěšné práce, musí nejdříve kontaktovat místně příslušnou Probační a mediační službu. Organizace podává nabídku pro výkon obecně prospěšných prací (tzn. požadavek na výkon práce). Nabídka by měla obsahovat informace o počtu odsouzených, pro které je organizace schopna zajistit výkon práce, místo výkonu práce, druh práce a rozsah (například v hodinách), možnou dobu výkonu práce (např. sezónní práce, práce pouze v pracovní dny, možnost práce o víkendech apod.), zvláštní požadavky na odsouzené (např. aby nebyl odsouzen za mravnostní delikt v případě, že poskytovatelem chce být škola, aby byl manuálně zručný, nutnost potravinářského průkazu apod.), kontakt na pracovníka, který bude mít odsouzeného na starost a který je organizací pověřen k administrativě týkající se výkonu trestu, a rovněž by poskytovatel měl uvést informace o zřizovateli, aby mohlo být soudem posouzeno splnění zákonné podmínky pro možnost výkonu práce v rámci trestu obecně prospěšných prací.

Od převzetí usnesení o nařízení trestu má odsouzený povinnost kontaktovat do 14 dnů Probační a mediační službu. S probačním úředníkem se odsouzený dohodne na podmínkách pro výkon trestu a stanoví se přesný termín, ve kterém se odsouzený dostaví k poskytovateli. Tento termín je domlouván předem s poskytovatelem.

Ve chvíli, kdy se odsouzený dostaví v řádném termínu k poskytovateli, je nezbytně nutné, aby se sepsaly s odsouzeným příslušné dokumenty. Těmito dokumenty jsou minimálně Dohoda o realizaci výkonu trestu, Harmonogram výkonu trestu obecně prospěšných prací a Potvrzení o seznámení se s podmínkami bezpečnosti a ochrany zdraví při práci (BOZP). Tím se odsouzený zaváže k povinnosti trest nastoupit a vykonat jej v dohodnutém čase. V případě, že odsouzený stanovené termíny nedodrží, či je opakovaně porušuje, lze na základě uzavřené dohody ukončit spolupráci s odsouzeným a poskytovatel prostřednictvím Probační a mediační služby podá návrh na přeměnu trestu v trest nepodmíněný příslušnému soudu.

Je-li ve věci odsouzeného, který porušoval podmínky výkonu trestu, podán návrh na přeměnu trestu, má poskytovatel plné právo neumožnit odsouzenému do rozhodnutí soudu pokračování ve výkonu trestu.

Poskytovatel má povinnost na požádání sdělovat probačnímu úředníkovi potřebné informace, např. počty odpracovaných hodin.

Trest obecně prospěšných prací musí být vykonán nejpozději do jednoho roku od nařízení výkonu trestu (§ 65 odst. 1 TrZ, s ohledem na odst. 3). Poskytovatel má ovšem možnost zákonem danou lhůtu úměrně zkrátit, s ohledem na časové možnosti odsouzeného (např. pokud se jedná o osobu nezaměstnanou s neomezeným časovým prostorem apod.), popř. s ohledem na nízkou výměru trestu. Poskytovatelem stanovená lhůta je pro odsouzeného závazná a v případě zaviněného nevykonání trestu v této lhůtě lze podat podnět k přeměně trestu. Lhůta se stává závaznou po sepsání dohody o realizaci výkonu trestu. To znamená, že poskytovatel nemůže v žádném případě uzavřít dohodu přesahující zákonem stanovenou maximální hranici 12 měsíců. Taková dohoda automaticky pozbývá platnosti.

7. Úvahy de lege ferenda

Tato kapitola vychází ze článku Evy Žatecké a Marka Fryštáka⁴⁴ a z osobních poznatků Filipa Ochmana, úředníka Probační a mediační služby ČR v Ostravě.

7.1. Horní hranice trestu obecně prospěšných prací

Za jeden z problémů považuje E. Žatecká horní hranici trestu obecně prospěšných prací, která byla ve starém trestním zákoně stanovena na 400 hodin⁴⁵. Upozorňuje, že i Probační a mediační služba ve své praxi zjistila, že pokud je uloženo 400 hodin zaměstnanému člověku, je velmi obtížné takový trest vykonat, respektive tyto hodiny odpracovat během jednoho roku.

Pokud bychom vzali klasickou osmihodinovou „pracovní dobu“, 400 hodin znamená odpracovaných 50 dní, což je téměř každá sobota v kalendářním roce. Snížením horní hranice trestu obecně prospěšných prací na 300 hodin jsme se přiblížili k výměrám v evropských zemích, které mají s tímto trestem delší zkušenosti (viz 8. kapitola).

S problémem horní hranice trestu obecně prospěšných prací souvisí i skutečnost, že by soudy měly více přihlížet k osobě pachatele, kterému trest obecně prospěšných prací ukládá. Mimo jiné tím, že zohlední, zda je vůbec v silách odsouzeného trest obecně prospěšných prací vykonat v zákonem stanovené lhůtě. Záleží na tom, zda odsouzený je nezaměstnaný, nebo je naopak zaměstnancem ve třisměnném provozu. Pro případ vyměřených 100 hodin by zaměstnaný člověk mohl mít povinnost vykonat trest obecně prospěšných prací do 6 měsíců od jeho nařízení, zatímco nezaměstnaný člověk do dvou měsíců od pravomocného nařízení trestu.

7.2. Výměra trestu obecně prospěšných prací

Dalším přínosem by bylo upravit výměru trestu tak, aby nebyla určena v jednom bloku, ale v částech. Na příklad místo rovných 300 hodin by odsouzený byl povinen vykonat 3 krát 100 hodin. To by ulehčilo práci Probační a mediační službě, která by

⁴⁴ Žatecká, E., Fryšták, M. Alternativní tresty z pohledu úvah de lege ferenda. In: Aktuální problémy rekodifikace trestního práva hmotného. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané dne 11. 5. 2007 v Praze. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica. Praha: Univerzita Karlova. Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 97.

⁴⁵ Ustanovení § 45a trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

snadněji umístila odsouzené, protože poskytovatelé obecně prospěšných prací dávají přednost odsouzeným s nižším počtem vyměřených hodin. Služby odsouzených k výkonu trestu využívají pro krátkodobější projekty, sezónní práce či nárazové akce. Takhle by Probační a mediační služba mohla umístit odsouzeného k jednomu poskytovateli na 100 hodin, a než by odsouzený tuto část práce vykonal, mohla by Probační a mediační služba zajistit výkon u jiného poskytovatele na dalších 100 hodin a tak dále.

7.3. Souhlas pachatele

Nynější právní úprava vyžaduje pouze stanovisko pachatele (§ 64 TrZ). Souhlas odsouzeného by zajistil určitě vyšší procento vykonaných trestů. E. Žatecká poznamenává, že v případě povinného souhlasu pachatele s uložením trestu by bylo možné uložit trest obecně prospěšných prací i recidivistům, neboť by je to motivovalo k tomu, aby se nemuseli znova dostat do výkonu nepodmíněného trestu. Z penologického hlediska lze navíc udělení souhlasu považovat za významný motivační faktor směřující k tomu, že odsouzený uložený trest skutečně vykoná.

Souhlas pachatele souvisí rovněž s výchovným účelem trestu. Tento souhlas, zpočátku formální, by měl postupem času, pod vhodným vedením probačního úředníka, vyústit ve vnitřní akceptaci viny a následujícího trestu.

Důvodem pro zavedení nutnosti souhlasu pachatele souvisí i s požadavkem respektování citelnosti trestu. Trest obecně prospěšných prací, spočívající většinou v pomocných pracích vykonávaných na očích veřejnosti, by mohl být v některými pachateli, např. nedbalostních trestných činů v dopravě, považován za příliš citelný, neodpovídající svou úměrností spáchanému trestnému činu.⁴⁶

7.4. Plynutí lhůty

Probační a mediační služba upozorňuje na další problém, a tím je liknavost odsouzených k odpracování trestu. Praxe dokazuje, že se často vyskytují dva případy: pokud odsouzený nemá stanoven harmonogram prací, s Probační a mediační službou nespolupracuje a čeká, až uplyne jednorozční lhůta k vykonání tohoto trestu, nebo se odsouzený na Probační a mediační službu dostaví ve chvíli, kdy mu k uplynutí

⁴⁶ Vanduchová, M. : K novému trestu obecně prospěšných prací. Právní praxe, 1996, č. 7, str. 398.

jednoroční lhůty zbývají dva měsíce, a dožaduje se rychlého umístění k výkonu trestu obecně prospěšných prací.

Tyto problémy by, podle E. Žatecké, mohlo vyřešit ustanovení, které by určilo buď to, že odsouzený musí vykonávat trest obecně prospěšných prací průběžně, nebo by stanovilo minimální počet hodin, které mají být odpracovány za týden či měsíc, pokud se odsouzený s příslušným poskytovatelem, u které bude trest obecně prospěšných prací vykonávat, nedohodne harmonogramem jinak. Pokud by odsouzený tento počet hodin neodpracoval, či se s probačním úředníkem nedohodl jinak, soud by mohl toto jeho jednání považovat za porušení podmínek a trest přeměnit. Byl by tak vytvořen tlak na odsouzené odpracovat si uložený počet hodin co nejdříve a nenechávat vše na poslední chvíli.

7.5. Centrální evidence výkonu trestu obecně prospěšných prací

Pro kontrolu a pro ukládání trestu obecně prospěšných prací by bylo vhodné zřídit centrální evidenci výkonu trestu obecně prospěšných prací, kterou by mohla spravovat Probační a mediační služba, která na výkon trestu obecně prospěšných prací dohlíží. Dle názoru E. Žatecké by bylo možné v rámci této evidence zjistit nejen počet hodin pravomocně a nepravomocně uložených soudem, ale také i to, jak odsouzený vykonává uložený trest, kolik hodin mu zbývá vykonat atd. Zrychlil by se tak tok informací mezi Probační a mediační službou a soudem a nedocházelo by k ukládání vyšší výměry trestu obecně prospěšných prací, než je zákonem dovoleno.

Jisté zárodky v této oblasti již existují. Na internetových stránkách Probační a mediační služby ČR (www.pmscr.cz) funguje tzv. katalogový systém poskytovatelů, kde lze kromě seznamu spolupracujících institucí ověřit také datum nástupu výkonu trestu obecně prospěšných prací, datum, kdy odsouzený naposledy pracoval, kolik hodin má k tomuto datu odpracováno a kdy proběhla poslední kontrola úředníkem Probační a mediační služby. Nicméně, tento systém je prozatím využíván pouze obvodními soudy v Praze (naprostá většina orgánů činných v trestním řízení tento systém nevyužívá). V roce 2011 budou pracovníci Probační a mediační služby jednat se soudy v České

republiky o možnosti využívat tento katalog a používat ho jako tzv. centrální evidenci výkonu trestu obecně prospěšných prací.⁴⁷

7.6. Možnost podání stížnosti úředníkem Probační a mediační služby

Probační úředník má možnost podat stížnost proti usnesení soudu (§ 141 a násl. TŘ) v případě, že soud zamítne návrh na přeměnu trestu⁴⁸, který podal. Stížnost však není přípustná v případě, že soud nařizuje odsouzeného k faktickému výkonu trestu obecně prospěšných prací ke konkrétnímu poskytovateli. Ve většině případů je toto rozhodnutí soudu podloženo podklady Probační a mediační služby, ovšem v ojedinělých případech se nařizuje výkon trestu obecně prospěšných prací bez návrhu Probační a mediační služby a v těchto případech může dojít k situaci, kdy je poskytovatel soudem zvolen nevhodně, popř. odsouzený nesplňuje požadavky na výkon trestu u daného poskytovatele. Právě v těchto případech nemá úředník Probační a mediační služby možnost podat stížnost proti usnesení soudu, neboť proti tomuto rozhodnutí je stížnost nepřípustná.⁴⁹

7.7. Pojištění osob vykonávající trest obecně prospěšných prací

Problémem zůstává absence pojištění odsouzeného vykonávající trest obecně prospěšných prací, což může vést k velmi nepříjemné situaci, zejména v případě úrazu klienta při výkonu trestu. V současnosti je tento problém řešen důkladným poučením klienta ze strany poskytovatele o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci, poskytnutím ochranných pomůcek apod. Právním řešením je odkaz na úpravu v občanském zákoníku (viz kapitola 10.1), ale to je zcela nedostatečné.

Neexistence pojištění osob v rámci výkonu trestu obecně prospěšných prací vede k tomu, že poskytovatelé obecně prospěšných prací nemají zájem o poskytování takových prací, jako jsou práce svářečské či klempířské.

Probační a mediační služba opakovaně navrhuje řešit tuto situaci pojištěním odsouzených po dobu výkonu trestu obecně prospěšných prací, který bude hrazen státem. Návrh ale stále leží nevyužitý a tato oblast není ze strany státu nikterak řešena.⁵⁰

⁴⁷ Osobní sdělení F. Ochmana, úředníka Probační a mediační služby ČR v Ostravě

⁴⁸ Ustanovení § 340b, zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁹ Osobní sdělení F. Ochmana, úředníka Probační a mediační služby ČR v Ostravě

⁵⁰ Aktuální otázky k praxi trestu obecně prospěšných prací, Probační a mediační služba ČR, Praha, 2008.

8. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací ve vybraných zemích

8.1. Nizozemí

Trest obecně prospěšných prací byl v Nizozemí poprvé zaveden v roce 1971. Nicméně první rozsudek ukládající tento druh trestu byl vynesen až v roce 1973. Speciální komise v roce 1979 doporučila, aby se trest obecně prospěšných prací ukládal, přestože zákon takový druh trestu neznal. Pozoruhodné je, že tento trest soudy ukládaly v letech 1980 – 1989 bez jakéhokoliv zákonného podkladu. Bez zákonného podkladu byly také tyto tresty vykonávány a v případě neplnění podmínek výkonu trestu bylo rozhodováno o nařízení trestu odnětí svobody. Tato specifická situace je z hlediska českého právního řádu naprosto nepředstavitelná (srov. zásadu *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*). Vysvětlení spočívá jednak v mentalitě národa, který vzhledem ke svým geografickým podmínkám musí spoléhat na konsensus a spolupráci, a jednak v poměrně velké důvěře společnosti k soudcům a státním zástupcům.

V roce 1989 došlo v Nizozemí k uzákonění trestu obecně prospěšných prací. Důvody byly praktické (došlo ke snížení ekonomických výdajů spojených s tímto trestem, uvolnění míst ve věznicích pro pachatele závažnějších trestných činů) a navíc pachatelé zůstávali ve svém přirozeném prostředí a nedocházelo ke zprůtrhání sociálních vazeb.

Uložení trestu obecně prospěšných prací je vázáno na řadu právních podmínek. Hlavní podmínkou je, že soudce musí vždy odsoudit pachatele k trestu odnětí svobody na určitou dobu a až poté se pachateli trestného činu nabídne možnost nahradit výkon trestu odnětí svobody vykonáním trestu obecně prospěšných prací. Trest obecně prospěšných prací může být nařízen místo trestu odnětí svobody, který je uložen v délce do 6 měsíců. Maximální výměra trestu obecně prospěšných prací činí 240 hodin. Zákon neurčuje minimální hranici tohoto trestu, v praxi je však uložen trest obecně prospěšných prací jen výjimečně ve výměře nižší než 20 hodin. Trest obecně prospěšných prací ve výměře do 120 hodin musí být odpracován do šesti měsíců od právní moci rozsudku, vyšší tresty musí být odpracovány do jednoho roku od jejich pravomocného uložení. Nezbytnou podmínkou nařízení trestu obecně prospěšných prací je souhlas pachatele. V zásadě lze trest obecně prospěšných prací uložit za všechny

trestné činy a soudce má absolutní volnost v tom, za jaký trestný čin tento trest uloží; je omezen pouze horní hranicí trestu obecně prospěšných prací. Kromě soudce může trest obecně prospěšných prací uložit také státní zástupce.

Soudce může ve výroku svého rozhodnutí stanovit konkrétní činnost, kterou má obviněný vykonávat, nebo může ponechat takové určení probačnímu úředníkovi. Trest obecně prospěšných prací je možné též spojit s požadavkem, aby se odsouzený podrobil určitým kurzům nebo sociálnímu výcviku. Ze zákona vyplývá, že trest obecně prospěšných prací lze uložit jako alternativu pouze k trestu odnětí svobody, nikoli však k peněžitému trestu nebo k podmíněnému trestu odnětí svobody spojenému s probací.⁵¹

Realizaci trestu obecně prospěšných prací provádí probační úředník. Holandská probační služba koordinuje své kroky se státním zastupitelstvím. Probační služba vybere pachateli vhodnou práci a státnímu zastupitelství hlásí postupy a výsledky dané obecně prospěšné práce. Pokud odsouzený nesplní podmínky uvedené ve smlouvě o vykonání obecně prospěšných prací, probační služba s ním ukončí spolupráci a požádá státní zastupitelství o vykonání zbývající části trestu ve vězení. Soudce se však může rozhodnout dát pachateli druhou šanci.⁵²

O přeměně trestu obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody může rozhodnout také státní zástupce. Jestliže se nařizuje místo trestu obecně prospěšných prací trest odnětí svobody, počítají se 2 hodiny nevykonaného trestu za 1 den trestu odnětí svobody.

V Nizozemí existuje přísná kontrola výkonu trestu obecně prospěšných prací. Zřejmě proto je kolem 84 % uložených trestů obecně prospěšných prací zcela vykonáno.⁵³

⁵¹ Urbánek, J.: Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice, *Trestněprávní revue*, č. 7/2003, s. 201-202.

⁵² Han van der Leek, Mezinárodní konference „Rozvoj Probační a mediační služby v ČR“, Praha, 11. 2. 2003.

⁵³ Urbánek, J.: Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice, *Trestněprávní revue*, č. 7/2003, s. 201-202.

8.2. Velká Británie

Ve Velké Británii mají s trestem obecně prospěšných prací nejbohatší zkušenosti. Jejich výkon zde byl uzákoněn již na počátku sedmdesátých let 20. století tzv. *Criminal Justice Act* z roku 1972.

Pachatel může být odsouzen k trestu obecně prospěšných prací v případě splnění následujících hmotněprávních předpokladů:

- spáchání trestného činu, za který hrozí vězení,
- věk pachatele minimálně 16 let,
- v místě bydliště existuje reálná možnost vykonání trestu obecně prospěšných prací,
- probační úředník předložil soudu zprávu potvrzující, že pachatel je schopen výkonu práce,
- jsou dány potřebné předpoklady pro výkon konkrétní práce a
- pachatel s uložením trestu obecně prospěšných prací souhlasí.

Výměra trestu obecně prospěšných prací činí nejméně 40 hodin a nejvíce 240 hodin a práce musí být dokončena do 12 měsíců od vynesení rozsudku. Probační úředník vypracuje pro pachatele plán prací, sleduje jejich průběh a organizuje potřebné podmínky pro jejich náležitý výkon.

Výkon obecně prospěšných prací se nejčastěji ukládá místo trestu odnětí svobody u trestných činů krádeže, neoprávněného užívání motorového vozidla, u trestných činů v dopravě či u některých případech úmyslného poškozování cizího majetku.⁵⁴

8.3. Francie

Ve Francii je trest obecně prospěšných prací začleněn do trestněprávních předpisů od roku 1984. Může se ukládat jako samostatný trest, nebo jako podmínka při odkladu výkonu trestu odnětí svobody. Jeho výměra je od 40 hodin po 240 hodin a ukládá se pouze za přečin. Práce se vykonávají v obecném zájmu a bezplatně. Zákonným předpokladem k uložení trestu je souhlas obviněného, rovněž je přihlíženo k jeho

⁵⁴ Přesličková, H., Gajdoš, R., Krutina, M.: Obecně prospěšné práce, Český helsinský výbor, Praha 2003, s. 19 a násl.

zdravotnímu stavu. Trest musí být vykonán nejpozději do 18 měsíců od odsuzujícího rozsudku. U mladistvých pachatelů (16 – 18 let) se výměra zkracuje na polovinu a doba výkonu trestu se omezuje na 12 měsíců.

Doporučovanými pracemi jsou zejména údržba a zlepšování životního prostředí, údržba budov a veřejných zařízení, údržba a čištění komunikací, pomoc při organizování sportovních a zájmových akcí, pomoc v oblasti sociální péče o spoluobčany apod.⁵⁵

8.4. Spojené státy americké

V USA je dlouhá tradice ukládání alternativních trestů. Trest obecně prospěšných prací se zde ukládá jako samostatný trest, ale i jako podmínka stanovená soudem při různých variantách probace (např. při odkladu trestu, při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody).

Vzhledem k jinému právnímu systému Spojených států je problém srovnávat jejich úpravu trestu obecně prospěšných prací s úpravou v jiných zemích. Trest obecně prospěšných prací se zde totiž ponechává zcela v kompetenci jednotlivých soudů.

Soudce se při ukládání obecně prospěšné práce jako samostatné alternativní sankce řídí podmínkami a možnostmi, které poskytují různé programy zpracované a zajišťované oficiálními a často nevládními institucemi a organizacemi.

Má-li soudce za to, že by s přihlédnutím ke všem okolnostem případu a k osobě pachatele bylo vhodné uložit místo trestu odnětí svobody výkon obecně prospěšných prací a že by takový trest splnil svůj účel (z hlediska resocializace a náhrady způsobené škody), postoupí věc soudnímu probačnímu úředníkovi. Ten při osobním jednání s pachatelem zváží možnosti náhrady způsobené škody (nebo jiné újmy) a možnosti výkonu obecně prospěšných prací podle místních programů. Pachatel se poté vyjádří k seznamu těchto možností. Probační úředník s pachatelem projedná a dohodne návrh obsahu rozsudku (druh a rozsah obecně prospěšných prací, místo a čas jejich výkonu), soudce v dalším zasedání za účasti probačního úředníka a pachatele tento návrh posoudí. Obvykle se k projednávanému návrhu znovu vyjádří pachatel a očekává se, že

⁵⁵ Přesličková, H., Gajdoš, R., Krutina, M.: Obecně prospěšné práce, Český helsinský výbor, Praha 2003, s. 19 a násl.

podá žádost o schválení návrhu soudem. Soudce návrh přijme, pozmění nebo odmítne. Výkon obecně prospěšných prací je následně uložen rozsudkem.⁵⁶

8.5. Rusko

Trestní zákoník Ruské federace obsahuje trest povinné práce ve výčtovém § 44, samostatně je rozveden v § 49. Pod povinné práce spadají společensky prospěšné práce, jejichž formu určí orgány místní samosprávy. Ukládají se na dobu 60 až 240 hodin, přičemž mohou být odpracovány maximálně 4 hodiny denně. Povinné práce vykonává odsouzená osoba ve volném čase, mimo hlavní pracovní poměr nebo studium, a to bezplatně.

V případě, že se odsouzený vyhýbá výkonu povinných prací, je možné trest nahradit omezením svobody nebo arestem⁵⁷. Přeměna trestu se řídí pravidlem „*jeden den omezení svobody nebo arestu odpovídá osmi hodinám povinných prací*“.

Povinné práce se neukládají invalidům, těhotným ženám, ženám pečující o děti do osmi let, ženám, které dosáhly věku padesáti pěti let, mužům, kteří dosáhli věku šedesáti let a příslušníkům armády konajícím základní vojenskou službu.⁵⁸

8.6. Německo

V Německu není trest obecně prospěšných prací samostatným trestem, nicméně existuje v obecném trestním právu ve třech formách:

- Obecně prospěšné práce se ukládají namísto vykonání náhradního trestu odnětí svobody. Je-li nařízen výkon náhradního trestu odnětí svobody, tj. v případě, že nemůže být zaplacen peněžitý trest, zkoumá se, zda není možné v konkrétním případě místo náhradního trestu odnětí svobody provést obecně prospěšné práce.

⁵⁶ Přesličková, H., Gajdoš, R., Krutina, M.: Obecně prospěšné práce, Český helsinský výbor, Praha 2003, s. 21.

⁵⁷ Ustanovení § 54 trestního zákoníku Ruské federace: Arest.

1. Arest spočívá v držení odsouzené osoby v podmínkách přísné izolace od společnosti a ukládá se na dobu jeden až dva měsíce. V případě, že arest nahrazuje povinné nebo nápravné práce, může být uložen na dobu kratší než jeden měsíc.

2. Arest se neukládá osobám, které v době vynesení soudního rozsudku nedovršily šestnáctý rok svého věku, a také těhotným ženám a ženám pečujícím o děti do osmi let.

3. Příslušníci armády vykonávají trest ve vězení.

⁵⁸ Trestní zákoník Ruské federace, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Překlad: I.T.C. Jan Žižka, Praha 2003, str. 26 a násl.

- Dojde-li k zastavení vyšetřování při nepatrné škodě nebo k podmíněnému odsouzení (odklad trestu na zkušební dobu), může soud odsouzenému uložit povinnosti, které slouží jako zadostiučinění za spáchané bezprávní. Jednou z možných povinností je vykonání obecně prospěšných prací.
- Obecně prospěšné práce se nařídí mladistvému (14 – 18 let) nebo tzv. mladému dospělému (18 – 21 let) jako jedno z výchovných opatření ukládaných mladistvým (mladým) pachatelům podle zákona o soudnictví nad mládeží.

Namísto probační služby fungují v Německu pracovníci sociálních služeb. Zprostředkovávají kontakt mezi místem výkonu práce a odsouzeným, kontrolují, zda místo splňuje podmínky obecné prospěšnosti a dohlížejí na odsouzeného během výkonu trestu.

Pokud odsouzený práci nevykonává, bez omluvy nezhájí práci či nepodává požadovaný výkon, povolení k výkonu prací se odvolá a je buď vykonán trest odnětí svobody, nebo odsouzený musí zaplatit peněžité trest.⁵⁹

8.7. Španělsko

Do španělského právního řádu byl trest obecně prospěšných prací zařazen novelou trestního zákona v roce 1995 (zákon č. 4/92). Nyní jej nalezneme v čl. 49 trestního zákoníku (*Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal*). V kategorizaci trestu patří mezi méně závažné tresty v rozsahu 31 – 180 dnů (*penas menos grave*) nebo mezi mírné tresty v rozsahu 1 – 30 dnů (*penas leves*).

Výměra trestu je stanovena na 20 až 120 hodin a trest musí být vykonán v časovém rozpětí od 1 dne až do 1 roku. Trest lze uložit jak dospělému, tak i mladistvému.

V případě porušení podmínek stanoveného trestu obecně prospěšných prací hrozí trest odnětí svobody od 6 měsíců do jednoho roku.

Trest obecně prospěšných prací může být uložen pouze se souhlasem pachatele, způsob výkonu trestu určuje správní orgán. Výkon trestu kontroluje soud či soudce a kontrola spočívá v tom, že soud může žádat o informace o výkonu trestu po správním

⁵⁹ Přesličková, H., Gajdoš, R., Krutina, M.: Obecně prospěšné práce, Český helsinský výbor, Praha 2003, s. 21 a násl.

orgánu, veřejné osobě, nebo sdružení, u něhož se trest obecně prospěšných prací vykonává. Trest obecně prospěšných prací nesmí sloužit k dosažení hospodářských zájmů.

Trest nesmí ohrozit důstojnost odsouzeného a na odsouzeného se vztahují předpisy sociálního zabezpečení. Odsouzený má zároveň povinnost nahradit škodu, kterou svým trestným činem způsobil.

8.8. Slovensko

Slovensko má trest obecně prospěšných prací (*trest povinnej práce*) upraven v Trestnom zákone č. 300/2005 Z. z. Soud může trest uložit se souhlasem pachatele a to jen za přečiny, za které zákon umožňuje uložit trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřesahuje pět let. Výměra trestu je od 40 do 300 hodin. Odsouzený musí trest vykonat do jednoho roku. Přeměna trestu se vypočítává tak, že za každé dvě hodiny nevykonané práce nařídí soud jeden den nepodmíněného trestu odnětí svobody. Trest se neuloží, pokud je pachatel dlouhodobě nemocný či invalidní.

Výkon trestu obecně prospěšných prací není obsažen v procesním předpise (*Trestný poriadok*), ale ve speciálním zákoně č. 528/2005 Z. z. *o výkone trestu povinnej práce*.

Ten stanovuje, že základním atributem trestu obecně prospěšných prací je skutečnost, že musí jít o veřejně prospěšnou činnost. Práce mohou být vykonávány ve prospěch státu, kraje nebo obce a nebo ve prospěch právnických osob, které se zabývají veřejně prospěšnými činnostmi, např. v oblasti vzdělávání, kultury, lidských práv, ochrany zvířat, charitativní či humanitární činnosti a podobně. Trest musí vykonat odsouzený osobně, ve svém volném čase a bez nároku na odměnu, a je povinen odpracovat nejméně 20 hodin za kalendářní měsíc.

Odsouzený se podílí na nákladech spojených s výkonem trestu; hradí si cestovní, stravovací a ubytovací náklady, avšak nenese náklady na ochranné pracovní prostředky, pracovní náradí a na materiál potřebný k výkonu práce. V případě poškození zdraví se postupuje podle občanskoprávních předpisů.

Nad výkonem trestu obecně prospěšných prací vykonávají kontrolu probační a mediační úředníci.

9. Trestní opatření obecně prospěšných prací pro mladistvé

Trestní opatření v podobě obecně prospěšných prací lze za podmínek stanovených v § 62 až 65 TrZ uložit též mladistvému, a to s následujícími modifikacemi podle § 26 odst. 1 ZSM:

- soud pro mládež je povinen vždy zjistit stanovisko mladistvého k možnosti uložení tohoto trestního opatření (to je ovšem nyní nutné i u dospělého pachatele podle § 64 TrZ),
- horní hranice sazby obecně prospěšných prací nesmí převyšovat polovinu horní hranice uvedené v § 63 odst. 1 TrZ, tj. mladistvému lze uložit toto trestní opatření v podobě maximálně 150 hodin, přičemž obecná dolní hranice ve výměře 50 hodin platí i pro mladistvého,
- obecně prospěšné práce nesmí vzhledem ke své povaze nebo okolnostem, za kterých jsou vykonávány, ohrožovat zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj mladistvého,
- soud pro mládež může vedle trestního opatření obecně prospěšných prací uložit mladistvému i vhodná výchovná opatření uvedená v § 15 až 20 ZSM, a to případně se souhlasem mladistvého již v průběhu trestního řízení (§ 15 odst. 3 ZSM).⁶⁰

Trestní opatření obecně prospěšných prací lze uložit mladistvému za přečiny (§ 14 odst. 2 TrZ). § 26 odst. 1 ZSM totiž odkazuje na trestní zákoník, konkrétně na jeho ustanovení § 62 až 65 TrZ, a právě § 62 odst. 1 TrZ stanoví, že uložení obecně prospěšných prací je podmíněno tím, že jde o přečin.

Pokud bude chtít soud uložit trestní opatření obecně prospěšných prací mladistvému, musí přihlídnout také k účelu opatření obecně (§ 3 odst. 3, § 9 odst. 1 ZSM) a k účelu trestních opatření zvláště (§ 24 odst. 2 ZSM).

Vedle trestního opatření obecně prospěšných prací lze uložit mladistvému (namísto přiměřených omezení a přiměřených povinností) výchovná opatření (§ 26 odst. 1 ZSM), jejichž okruh, podstatu a podmínky vymezují ustanovení § 15 až 20 ZSM.

⁶⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. Komentář, 1. vydání, C. H. Beck, Praha 2009.

Výchovná opatření uložená mladistvému nahrazují přiměřená omezení a přiměřené povinnosti ve smyslu § 48 odst. 4 a § 63 odst. 2 TrZ ukládané dospělým pachatelům.

Pokud dospělý pachatel způsobí trestným činem škodu, uloží zpravidla soud, aby ji podle svých sil nahradil (§ 63 odst. 2 TrZ). V případě mladistvého plní též účel výchovná povinnost podle § 18 odst. 1 písm. e) ZSM a spočívá v tom, aby mladistvý nahradil podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispěl k odstranění následků provinění.⁶¹

O trestním opatření obecně prospěšných prací rozhoduje soud pro mládež rozsudkem po provedeném hlavním líčení. Je tedy potřeba i zde provést dokazování, jak dokazování vztahující se k výroku o vině, tak i k výroku o uložení trestního opatření obecně prospěšných prací. Pokud soud pro mládež dospěje k názoru, že jsou splněny podmínky pro uložení trestního opatření obecně prospěšných prací, musí se zabývat i tím, zda postačí samotné uložení tohoto trestního opatření nebo zda uloží i některé ochranné opatření anebo zda uloží ještě i další trestní opatření (s výjimkou trestního opatření odnětí svobody).

Souhlas mladistvého s trestním opatření obecně prospěšných prací není povinný, obligatorní je ovšem zjistit stanovisko mladistvého. Pokud je toto stanovisko negativní, měl by se soud pro mládež přiklonit spíše k jinému způsobu řešení, neboť lze předpokládat, že s vysokou mírou pravděpodobnosti bude potřeba v budoucnu měnit trestní opatření obecně prospěšných prací na trestní opatření odnětí svobody. Je-li stanovisko mladistvého pozitivní, je možné zvážit kombinaci tohoto trestního opatření s některými výchovnými opatřeními, která mohou reagovat na aktuální životní situaci mladistvého, přispět k obnovení jeho sociálních vztahů a řešit příčiny jeho trestné činnosti.

Bez ohledu na to, který soud pro mládež vydal rozhodnutí, na jehož podkladě se má vykonat trestní opatření obecně prospěšných prací, je k nařízení jeho výkonu vždy příslušný okresní soud pro mládež, v jehož obvodu mladistvý bydlí. Rozhoduje se usnesením, proti němuž není přípustná stížnost.⁶²

⁶¹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. Komentář, 1. vydání, C. H. Beck, Praha 2009, str. 743.

⁶² Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 332-335.

Soud pro mládež přemění trestní opatření obecně prospěšných prací mladistvému v trestní opatření odnětí svobody podle zásad stanovených v § 65 odst. 2 TrZ. Mladistvý se ovšem zařadí k výkonu odnětí svobody do věznice nebo do zvláštního oddělení pro mladistvé podle § 31 odst. 4 ZSM, pokud ještě nepřekročil 19. rok věku; je-li tomu tak, může soud pro mládež rozhodnout o zařazení mladistvého staršího 19 let do příslušného typu věznice pro ostatní odsouzené (§ 31 odst. 5 ZSM).

Na výkon dohledu, který byl mladistvému dodatečně uložen, se užije obdobně ustanovení § 16 ZSM o dohledu probačního úředníka, který je jedním z výchovných opatření. Výkon dohledu probačního úředníka v řízení proti mladistvým pak upravuje též ustanovení § 80 ZSM.⁶³

Fikce neodsouzení u mladistvých nastává prakticky shodně jako u dospělých (§ 65 odst. 4 TrZ), protože v ustanovení § 35 ZSM o zahlazení není žádná odchylka týkající se trestního opatření obecně prospěšných prací.

⁶³ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. Komentář, 1. vydání, C. H. Beck, Praha 2009, str. 757.

10. Výběr z judikatury související s trestem obecně prospěšných prací

Obsahem této kapitoly je několik rozhodnutí, jejich právních vět, vydaných vesměs Nejvyšším soudem České republiky, které se týkají výkonu trestu obecně prospěšných prací.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 3. 1997, sp. zn. 2 Tzn 13/97:

Trest obecně prospěšných prací nelze obecně považovat za mírnější trest ve smyslu ustanovení § 43 odst. 2 TrZ (dříve § 35 odst. 2 trestního zákona), než je trest odnětí svobody, jehož výkon je podmíněně odložen. Rozhodující je také výměra těchto trestů a jejich dopad na pachatele.⁶⁴

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 2001, sp. zn. 11 Tz 129/2001:

Není vyloučeno uložení trestu obecně prospěšných prací v takové výši, že uložený počet hodin tohoto trestu činí z pohledu případné přeměny v trest odnětí svobody méně, než je dolní hranice trestní sazby stanovené pro příslušný trestný čin, pokud jsou při ukládání trestu splněny podmínky vymezené zejména v ustanoveních § 39 odst. 1 TrZ a § 63 TrZ.⁶⁵

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 2. 2001, sp. zn. 7 Tz 22/2001:

Pokud okresní soud v rámci souhrnného trestu uložil obviněnému vedle trestu odnětí svobody podmíněně odloženého ještě trest obecně prospěšných prací, rozhodl způsobem, na který se vztahuje ustanovení § 266 odst. 2 TŘ potud, že trest obecně prospěšných prací jako druh trestu byl v posuzované věci ve zřejmém rozporu s účelem trestu. V evidentním rozporu s účelem trestu byl uložený trest obecně prospěšných prací již proto, že uložení tohoto druhu trestu vedle trestu odnětí svobody je výslovně vyloučeno ustanovením § 53 odst. 1 TrZ.⁶⁶

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 26. 7. 2001, sp. zn. 7 To 291/2001:

Doba stanovená pro výkon trestu obecně prospěšných prací ve smyslu § 65 odst. 2 TrZ počíná běžet ode dne, kdy mělo být zahájeno provádění určených prací. Tuto dobu,

⁶⁴ Uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod. č. R 56/1997, dostupné na www.nsoud.cz.

⁶⁵ Uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod. č. R 41/2002, dostupné na www.nsoud.cz.

⁶⁶ Uveřejněný v Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu pod. č. NS 3/2001-T 74.

druh a místo výkonu prací určuje soud usnesením o nařízení výkonu trestu a může být blíže specifikována při projednávání podmínek výkonu trestu (§ 336 odst. 2 TŘ).

Roční lhůta pro výkon trestu obecně prospěšných prací ve smyslu § 65 odst. 1 TrZ počíná běžet od vydání usnesení příslušného soudu o nařízení výkonu trestu, tedy ode dne, kdy bylo takové usnesení učiněno [§ 336 odst. 2 TŘ ve spojení s § 140 odst. 1 písm. a) TŘ].

Soud je povinen při ukládání trestu obecně prospěšných prací a při nařizování jeho výkonu přihlídnout nejen k okolnostem případu a k chování obžalovaného (odsouzeného) před činem, při činu a po něm, ale též k jeho zdravotní způsobilosti. Trest obecně prospěšných prací nesmí uložit, je-li obžalovaný zdravotně nezpůsobilý k soustavnému výkonu práce (§ 64 TrZ). K zdravotní způsobilosti odsouzeného nutno přihlížet i ve vykonávacím řízení při stanovení konkrétního druhu prací, místa a doby jejich výkonu. Jestliže teprve po vynesení odsuzujícího rozsudku (trestního příkazu) dojde ke změně zdravotního stavu odsouzeného, může to vést k odkladu nebo přerušení výkonu trestu obecně prospěšných prací podle § 339 odst. 1, 2 TŘ anebo k upuštění od výkonu tohoto trestu podle § 340a TŘ.

Důvodem pro odklad, přerušení a upuštění od výkonu trestu obecně prospěšných prací je pouze zdravotní nezpůsobilost odsouzeného, která nastala až po vynesení odsuzujícího rozsudku, nikoliv zdravotní nezpůsobilost existující již v době meritorního rozhodování soudu. V rámci výkonu rozhodnutí, jímž byl uložen tento trest, nelze napravit pochybení při zjišťování zdravotního stavu obžalovaného ve stadiu řízení předcházejícím jeho uložení; následná náprava je možná toliko cestou mimořádného opravného prostředku.⁶⁷

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 4. 2003, sp. zn. 4 Tz 16/2003:

Druh práce a místo jejich výkonu v rámci uloženého trestu obecně prospěšných prací určuje soud nařízením výkonu tohoto trestu. Odsouzený nemůže soudem stanovené podmínky výkonu tohoto trestu svévolně měnit, a pokud tak učiní a vykoná

⁶⁷ Publikováno v časopise Soudní rozhledy, 2001, č. 12.

práce v rozporu s rozhodnutím soudu (např. pro jiný než určený obecní úřad), nelze takto vykonané práce pokládat za výkon nařízeného trestu obecně prospěšných prací.⁶⁸

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 14. 8. 2001, sp. zn. 7 To 311/2001:

Svoji podstatou je trest obecně prospěšných prací určitým druhem legální nucené práce prováděné k obecnému prospěchu širšího okruhu lidí. Při jeho ukládání podle § 62 TrZ je třeba vycházet z obecných zásad pro ukládání trestů podle § 39 odst. 1 TrZ. Základním předpokladem jeho uložení jako samostatného trestu je to, že není třeba uložení jiného druhu trestu než právě trestu obecně prospěšných prací. Nevylučuje-li to povaha a závažnost spáchaného trestného činu a osoba a poměry pachatele, může plnit funkci alternativy ke kterémukoliv trestu.

Trest obecně prospěšných prací nelze obecně považovat za přísnější druh trestu ve vztahu k zákazu činnosti a k podmíněnému trestu odnětí svobody. Rozhodující v tomto směru je i výměra těchto druhů trestů, jejich dopad na pachatele, jeho stanovisko k nim a skutečnost, zda by měly být uloženy jako tresty samostatně nebo společně s dalšími tresty.⁶⁹

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 2006, sp. zn. 4 Tz 36/2006:

Při postupném ukládání trestu obecně prospěšných prací nesmí být překročena nejvyšší dovolená výměra pro tento druh trestu, která podle § 63 odst. 1 TrZ činí 300 hodin a kterou je nutné respektovat i tehdy, je-li obviněnému ukládán trest obecně prospěšných prací a předchozí trest či tresty tohoto druhu uložené dřívějšími rozhodnutími nebyly zčásti nebo zcela vykonány.⁷⁰

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. 4 Tz 65/2007:

Trest obecně prospěšných prací uložený novým rozhodnutím nesmí spolu s dosud nevykonanou částí dříve uloženého trestu obecně prospěšných prací přesahovat nejvyšší výměru dovolenou trestním zákonem pro trest obecně prospěšných prací, která je stanovena na 300 hodin.⁷¹

⁶⁸ Uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod. č. R 2/2005, dostupné na www.nsoud.cz.

⁶⁹ Publikované v Soudních rozhledech, č.105, 2002.

⁷⁰ Publikován v ASPI, ID: JUD95942CZ.

⁷¹ Publikován v ASPI, ID: JUD105272CZ.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 26. 7. 2001, sp. zn. 7 To 291/2001:

Soud je povinen při ukládání trestu obecně prospěšných prací a při nařizování jeho výkonu přihlídnout nejen k okolnostem případu a k chování obžalovaného (odsouzeného) před činem, při činu a po něm, ale též k jeho zdravotní způsobilosti. Trest obecně prospěšných prací nesmí uložit, je-li obžalovaný zdravotně nezpůsobilý k soustavnému výkonu práce (§ 64 TrZ). K zdravotní způsobilosti odsouzeného nutno přihlížet i ve vykonávacím řízení při stanovení konkrétního druhu prací, místa a doby jejich výkonu. Jestliže teprve po vynesení odsuzujícího rozsudku (trestního příkazu) dojde ke změně zdravotního stavu odsouzeného, může to vést k odkladu nebo přerušení výkonu trestu obecně prospěšných prací podle § 339 odst. 1, 2 TŘ anebo k upuštění od výkonu tohoto trestu podle § 340a TŘ.

Důvodem pro odklad, přerušení a upuštění od výkonu trestu obecně prospěšných prací je pouze zdravotní nezpůsobilost odsouzeného, která nastala až po vynesení odsuzujícího rozsudku, nikoliv zdravotní nezpůsobilost existující již v době meritorního rozhodování soudu. V rámci výkonu rozhodnutí, jímž byl uložen tento trest, nelze napravit pochybení při zjišťování zdravotního stavu obžalovaného ve stadiu řízení předcházejícím jeho uložení; následná náprava je možná toliko cestou mimořádného opravného prostředku.⁷²

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 10. 1998, sp. zn. 7 Tz 138/1998:

I. Pojmem „stanovená doba“ se pro účely výkonu trestu obecně prospěšných prací uvedený v § 65 odst. 2 TrZ rozumí konkrétní časové vymezení (harmonogram) provádění výkonu tohoto trestu příslušným obecním úřadem v rámci projednávání podmínek jeho výkonu s odsouzeným (§ 336 odst. 2 TŘ). Při vymezení této doby postupuje přitom obecní úřad tak, aby odsouzený mohl vykonat trest nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil jeho výkon. Jen v případě, že odsouzenému není při projednání podmínek výkonu trestu obecně prospěšných prací takto vymezena doba jeho provádění, je touto „stanovenou dobou“ lhůta jednoho roku uvedená v § 65 odst. 1 TrZ.

II. Jestliže odsouzený, aniž mu v tom něco závažného bránilo, přes výzvy příslušného orgánu nezačal v určené lhůtě vykonávat trest obecně prospěšných prací, je

⁷² Publikované v Soudních rozhledech, č. 12, 2001.

zřejmé, že ve stanovené době zaviněně nevykonal uložený trest a jsou tak splněny podmínky pro řízení o přeměně tohoto trestu v trest odnětí svobody. V takovém případě je nerozhodné, že zákonná roční lhůta stanovená pro výkon tohoto trestu dosud neuplynula.

III. Zahájení řízení o přeměně trestu obecně prospěšných prací nebo jeho zbytku v trest odnětí svobody podle § 65 odst. 2 TrZ a § 340b TŘ, popř. i nepravomocné rozhodnutí o této přeměně, není samo o sobě překážkou pro pokračování ve výkonu trestu obecně prospěšných prací. Je proto povinností soudu v tomto řízení vždy zjišťovat, zda a v jakém rozsahu odsouzený ke dni rozhodnutí vykonal uložený trest obecně prospěšných prací.

IV. Rozhodnutí soudu o přeměně trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody je třeba doručit příslušnému obecnímu úřadu. Pokud odsouzený vykonal trest obecně prospěšných prací až poté, co bylo pravomocně rozhodnuto o jeho přeměně v trest odnětí svobody, je nutné rozhodnout podle analogie § 92 odst. 2 TrZ o započítání vykonaného trestu obecně prospěšných prací do již přeměněného trestu odnětí svobody, a to tak, že i jen započatá jedna hodina vykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítá za jeden den odnětí svobody.⁷³

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 7. 2003, sp. zn. 4 Tz 112/2003:

Obviněnému, který byl uznán vinným ze spáchání trestného činu neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru podle § 208 odst. 1 TrZ, lze podle § 63 odst. 2 TrZ uložit vedle trestu obecně prospěšných prací i povinnost uvolnit a vlastníkovi předat neoprávněně obsazený nebo užívaný byt, a to jako přiměřenou povinnost směřující k tomu, aby obviněný vedl řádný život. Tomu nebrání ani skutečnost, že se jedná o povinnost, kterou by jinak mohl obviněnému uložit pouze soud v občanskoprávním řízení.⁷⁴

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2007, sp. zn. 4 Tz 33/2007:

Jestliže se proti obviněnému vedlo řízení ve vazbě a doba v ní strávená mu byla podle § 92 odst. 1 TrZ započítána do trestu obecně prospěšných prací uloženého v tomto řízení, pak je nutno učinit závěr, že započítanou vazbou obviněný vykonal trest

⁷³ Uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod. č. R 50/99, dostupné na www.nsoud.cz.

⁷⁴ Uveřejněný v Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu pod. č. 26/2003-T 636.

obecně prospěšných prací, a to v části odpovídající přepočtu podle analogie ustanovení § 65 odst. 2 TrZ, tj. každý den vykonané vazby odpovídá výkonu jedné hodiny trestu obecně prospěšných prací.⁷⁵

Judikát publikovaný v Soudních rozhledech:

Doba, pro kterou byl výkon trestu obecně prospěšných prací odložen nebo přerušen, se nezapočítává do lhůty jednoho roku, v níž má být trest vykonán (§ 339 odst. 5 a § 340 odst. 2 TR). Rozhodnutí o odkladu a přerušení výkonu trestu však nelze učinit zpětně, tedy po marném uplynutí jednorocní lhůty od nařízení výkonu trestu.

Marné uplynutí lhůty pro výkon trestu obecně prospěšných prací naopak nevylučuje následné rozhodnutí soudu o upuštění od jeho výkonu. Předpokladem využití této možnosti je zjištění, že odsouzený v důsledku změny svého zdravotního stavu v porovnání se stavem, kdy mu byl trest uložen, je dlouhodobě neschopen jej vykonat (§ 340a odst. 1 TR).

O odkladu i o přerušení výkonu trestu obecně prospěšných pracím, stejně jako o odvolání těchto kroků rozhoduje soud z úřední povinnosti, aniž by bylo třeba podat formální návrh. Doručení podnětu (žádosti) odsouzeného o odklad nebo přerušení výkonu trestu obecně prospěšných prací soudu nepřerušuje běh lhůty jednoho roku pro výkon trestu. Možnost zaměstnání či výdělků v zahraničí nepředstavuje závažný důvod pro odklad ještě nezapočatého výkonu trestu postupem podle § 339 odst. 3 TR.⁷⁶

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2007, sp. zn. 8 Tdo 872/2007:

Pokud trest obecně prospěšných prací ještě nebyl zcela vykonán, odsouzený může zavdat příčinu k jeho přeměně v trest odnětí svobody buď tím, že nevede řádný život, nebo tím, že zaviněně nevykoná tento trest ve stanovené době⁷⁷ (§ 65 odst. 2 TrZ). Důvodem k přeměně mohou být obě tyto okolnosti současně, avšak postačí existence kterékoliv z nich.

Jestliže lze učinit závěr, že odsouzený nevedl v době od odsouzení do skončení výkonu trestu obecně prospěšných prací řádný život, je na místě přeměnit tento trest (nebo jeho nevykonaný zbytek) v trest odnětí svobody, a to bez ohledu na skutečnost,

⁷⁵ Publikované v Souboru trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu pod č. 37/2007-T 2009.

⁷⁶ Soudní rozhledy, ročník 2001-V., č. 12.

⁷⁷ Text vychází z úpravy § 45a odst. 4 trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

zda u odsouzeného nastala taková změna jeho zdravotního stavu, která by jinak odůvodňovala rozhodnutí o upuštění od výkonu trestu obecně prospěšných prací (§ 340a odst. 1 TR).⁷⁸

⁷⁸ Uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod. č. R 42/2008, dostupné na www.nsoud.cz.

11. Statistické údaje

Probační a mediační služba ČR si vede statistiky všech svých činností, a to vždy za určitý kalendářní rok. Stejně postupuje i Ministerstvo spravedlnosti, které každý rok publikuje *Ročenku kriminality*. Statistiky odlišují údaje týkající se dospělých klientů a mladistvých. Veškeré níže uvedené údaje jsou k dispozici na internetových stránkách <https://www.pmscr.cz/ke-stazeni/> a <http://portal.justice.cz>⁷⁹.

Střediska Probační a mediační služby v rámci vykonávacího řízení evidují největší vytiženost u dospělých klientů v oblasti agendy spojené se zajištěním výkonu trestu obecně prospěšných prací (přes 70 % veškeré jejich činnosti). Druhou nejvytíženější oblastí je probace.

Tabulka č. 3

Rok	Celkový počet odsouzených	Celkový počet uložených nepodmíněných trestů	Celkový počet uložených trestů/trestních opatření OPP		Celkový počet spisů týkajících se OPP evidovaných PMS ČR ⁸⁰
			dospělí	mladiství	
2004	68443	10192	13031	nevidováno	14418
2005	67561	10253	12512	522	14113
2006	69445	9997	12273	486	13567
2007	75728	9871	12496	575	14732
2008	75761	10255	11193	nevidováno	13543
2009	73685	10419	11240	nevidováno	13693

Trest obecně prospěšných prací průměrně tvoří 16 % z celkového počtu ukládaných trestů.

Vykonatelnost trestu obecně prospěšných prací, tj. poměr zdárně vykonaných obecně prospěšných prací ve stanovené kvalitě a rozsahu ke nevykonaným, nedokončeným obecně prospěšným pracím se v době účinnosti trestního zákona

⁷⁹ <<http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>>

⁸⁰ Celkový počet spisů týkajících se trestu obecně prospěšných prací evidovaných Probační a mediační službou se liší od počtu uložených trestů (trestních opatření) obecně prospěšných prací, protože Probační a mediační služba může jednoho klienta evidovat vícekrát např. z důvodu stěhování klienta (klient se může stěhovat i vícekrát za rok). Tentýž klient je pak evidován na středisku Probační a mediační služby v okrese, kam se přestěhoval.

č. 140/1961 Sb. pohybovala kolem 60 - 70 %. Očekává se, že toto číslo bude s novým trestním zákoníkem růst, protože se zpřísnila výměra trestu, do procesu uložení trestu obecně prospěšných prací je více zapojena Probační a mediační služba tím, že zajišťuje předjednávání a roste počet poskytovatelů obecně prospěšných prací. Na přesná čísla bude ale ještě potřeba pár let počkat, z důvodu dodržení zákonné lhůty, možného prodloužení lhůty na výkon trestu, zrušení trestu z důvodu souhrnného trestu či podání stížnosti pro porušení zákona.

V minulých letech se uváděla vykonatelnost obecně prospěšných prací kolem 50 %. Další analýzy ovšem odkryly, že řada uložených trestů obecně prospěšných prací byla nevykonatelných, trest byl např. zrušen souhrnným trestem, došlo k amnestii, upuštění od výkonu trestu ze zdravotních důvodů apod. Právě tyto tresty, které odsouzení nemohli vykonat, negativně zkreslovaly údaj o vykonatelnosti obecně prospěšných prací. Byla proto provedena důkladná statistická analýza a zároveň byly uskutečněny kroky ke zvýšení vykonatelnosti v rámci odborné činnosti Probační a mediační služby, zejména byl zvýšen počet předjednávání ukládání trestu obecně prospěšných prací.

Předjednávání, zajištění podkladů pro soud, zda v daném případě je či není vhodné tento trest uložit, zda je obviněný motivován trest vykonat, zda je to možné také z dalších hledisek (zdravotní stav, časové důvody, vhodný poskytovatel prací), je jedním z faktorů ovlivňující vykonatelnost. Tento postup je obsažen i v novém trestním zákoníku, kde je obligatorně vyžadována zpráva probačního úředníka před uložení trestu obecně prospěšných prací trestním příkazem.

Vykonatelnost obecně prospěšných prací je silně ovlivněna jak kvalitním předjednáním uložení tohoto trestu, tak jeho včasným nařízením a důslednou kontrolou výkonu. Probační a mediační služba usiluje o zvýšené kvality ve všech oblastech své působnosti, a to v souladu s novým trestním zákoníkem, který tuto tendenci podporuje.⁸¹

⁸¹ Tisková zpráva Probační a mediační služby ČR „Trest obecně prospěšných prací v r. 2009 a trendy v jeho ukládání“.

Závěr

S nárůstem kriminality, se kterou se v posledních letech potýká celá Evropa, rostou nároky na soudní systémy všech států. Problematická se ukazuje především nepružnost trestního řízení, přeplněnost věznic a recidiva pachatelů.

Tyto problémy se nevyřeší pouze navýšením počtu pracovníků v trestní justici, ať už soudců, vyšších soudních úředníků či úředníku probačních služeb, ani výstavbou věznic. Efektivní využití alternativních trestů je však jednou ze slibných cest, jak rostoucí nároky na soudní systémy omezit. Trest obecně prospěšných prací, který spadá mezi alternativní tresty, je v našem právním řádu již dost dlouhou dobu na to, aby mohl být hodnocen. A jeho hodnocení je vesměs kladné. Na rozdíl od trestu domácího vězení, který je v novém trestním zákoníku novinkou a není ještě zcela zajištěn jeho výkon⁸², má již trest obecně prospěšných prací u nás pevně zakotvený systém.

I přesto se tento druh trestu potýká s problémy: neuspokojivé procento vykonaných trestů, nedostatečné personální obsazení Probační a mediační služby ČR, přílišná administrativa⁸³ a dosud nezavedená centrální evidence trestů obecně prospěšných prací⁸⁴ či stále nedostatečné povědomí veřejnosti o samotné práci Probační a mediační služby ČR (často ji lidé zaměňují s mediální agenturou či meditačním centrem).

I přes výše uvedené problémy naplňuje trest obecně prospěšných prací svůj účel a je vhodným trestem pro ty, kteří chtějí odčinit svou vinu prací ve prospěch společnosti.

Ve své práci jsem se pokusila shrnout poznatky týkající se trestu obecně prospěšných prací za 14 let, kdy je tento alternativní trest součástí našeho trestního práva. Alternativní tresty zahrnují širokou skupinu trestů, které je možné ukládat v případech, kdy odsouzení pachatele k trestu odnětí svobody by mělo víc negativních důsledků než pozitiv.

⁸² Problém kontroly odsouzených elektronickými náramky, satelitním sledováním či kontrolami probačních úředníků.

⁸³ Každé středisko Probační a mediační služby má své vlastní vzory formulářů jak pro soudy, tak pro poskytovatele. Jsou ale již snahy o jednotnou koncepci v rámci celé České republiky.

⁸⁴ Zbytečně navyšuje počet stížností pro porušení zákona v případech, kdy je stejnému pachateli uloženo více hodin trestu obecně prospěšných prací, než kolik dovoluje zákon.

Existuje řada států, které mají s alternativními tresty mnohem delší zkušenosti, a jejichž právní úprava může být zdrojem inspirace pro náš právní řád. Stejně tak existují státy, které zaváděly trest obecně prospěšných prací ve stejném časovém období jako my a státy, které ho přijaly do svého právního řádu teprve nedávno. I z těchto právních úprav je možné se v lecčem inspirovat.

Snažila jsem se zmapovat postupy, úkony, práva a povinnosti jednotlivých subjektů účastnících se procesu aplikace trestu obecně prospěšných prací. Nastínila jsem problémy, které jsou předmětem diskuzí nad vylepšením tohoto trestu.

Závěrem chci říci, že po vypracování této práce mám k trestu obecně prospěšných prací velkou důvěru a do budoucna budu určitě sledovat vývoj, kterým se tento trest bude ubírat.

Prameny

Literatura:

1. Aktuální otázky k praxi trestu obecně prospěšných prací, Probační a mediační služba ČR, Praha, 2008
2. *Fenyk, J. et. al.*: Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Díl 1, Trestní zákoník, Praha: Linde 2010
3. *Fenyk, J. et. al.*: Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Díl 2, Trestní řád, Praha: Linde 2010
4. *von Hentig, H.*: „Die Strafe“. Teil II. Die moderne Erscheinungsforum, Heidelberg 1955
5. *Jelínek, J. a kol.*: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha, Leges, 2009
6. *Jung, H.*: Sanktionensysteme und Menschenrechte. Schweizerische kriminologische Untersuchungen. Bund 5. Bern, Stuttgart, Wien: Haupt, 1992
7. *Karabec, Z.*: Koncept restorativní justice, In Restorativní justice, Sborník příspěvků a dokumentů, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2003
8. *Matoušek, O., Kroftová, A.*: Mládež a delikvence, 1. vydání, Praha: Portál, 1998
9. *Novotný, O., Zapletal, J. a kol.*: Kriminologie. 3. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2008
10. *Přesličková, H., Gajdoš, R., Krutina, M.*: Obecně prospěšné práce, Český helsinský výbor, Praha 2003
11. Příručka pro poskytovatele obecně prospěšných prací, Probační a mediační služba ČR, Středisko Ostrava, 2010
12. *Rosenfeld, E.*: „Welche Strafmittel können an die Stelle der Kurzzeitigen Freiheitsstrafe gesetzt werden?“ In: Mitteilungen IKV (Internationale Kriminalistische Vereinigung) 3, 1892
13. *Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M.*: Systém českého trestního práva, 1. vydání, Praha: Novatrix 2009
14. *Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.*: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck 2000

15. Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. Komentář, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009
16. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007
17. Štern, P., Ouředníčková, L., Doubravová, D.: Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů, 1. vydání, Praha: Portál 2010
18. Tisková zpráva Probační a mediační služby ČR „Trest obecně prospěšných prací v r. 2009 a trendy v jeho ukládání“
19. Trestní zákoník Ruské federace, Překlad: I.T.C. Jan Žižka, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003
20. Větrovec, V., Nedorost, L., Sovák, Z., Adamcová, Z.: Zákon o mediaci a probaci – komentář. Praha: Eurolex Bohemia 2002
21. Vůjtěch, J. a kol.: Výzkum obecně prospěšných prací. Praha: IKSP, 1998
22. Zehr, H.: Úvod do restorativní justice, Sdružení pro probaci a mediaci v justici (SPJ), 2003

Články z odborných časopisů:

1. Chromý, J.: K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku, Trestněprávní revue, č. 11/2009
2. Urbánek, J.: Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice, Trestněprávní revue, č. 7/2003
3. Vanduchová, M.: K novému trestu obecně prospěšných prací. Právní praxe, 1996, č. 7
4. Žatecká, E., Fryšták, M.: Alternativní tresty z pohledu úvah de lege ferenda. In: Aktuální problémy rekodifikace trestního práva hmotného. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané dne 11. 5. 2007 v Praze. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica. Praha: Univerzita Karlova. Nakladatelství Karolinum, 2007

Internetové prameny:

1. <http://penologie.hala.sweb.cz/2.htm>
2. <http://portal.cz/scripts/detail.php?id=2310>

3. <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>
4. http://www.radaevropy.cz/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=145&Itemid=97
5. http://www.spj.cz/opp/tresty/frm_tresty.html
6. <http://www.spj.cz/opp/vykon/clanek02.html>
7. <https://www.pmscr.cz/ke-stazeni/>
8. <https://www.pmscr.cz/obecne-prospesne-prace/>

Použité zkratky

TrZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
LZPS	usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
OPP	obecně prospěšné práce
ZPMS	zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
ZVSÚ	zákon č. 121/2008 Sb., o vyšších soudních úřednících a vyšších úřednících státního zastupitelství a o změně souvisejících zákonů
ZSM	zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

Shrnutí

Název diplomové práce je "Trest obecně prospěšných prací a jeho výkon". Analyzuje alternativní trest obecně prospěšných prací nejen z pohledu české právní úpravy, ale zahrnuje i právní úpravu tohoto trestu aplikovanou v jiných státech světa. V práci je popsán vztah trestu obecně prospěšných prací k jiným alternativním trestům, které jsou v českém právním řádu, a také jeho význam. Neméně důležité je zamyšlení se nad trestem obecně prospěšných prací z pohledu restorativní justice. Práce obsahuje stručnou historii trestu obecně prospěšných prací od středověku až po současnost. Cílem práce je zmapování hmotněprávní a procesněprávní úpravy trestu obecně prospěšných prací nejen na základě nového trestního zákoníku, trestního řádu, ale i dalších podpůrných zákonů, jako např. zákona o Probační a mediační službě. Dále popisuje výkon trestu obecně prospěšných prací z pohledu všech subjektů, které se na něm podílejí.

Práce se dělí na celkem jedenáct kapitol. Jednou z hlavních je úvaha de lege ferenda. Ve spolupráci s úředníkem Probační a mediační služby jsem shrnula několik problematických bodů, nad kterými je potřeba se ještě v budoucnu zamyslet. V jedné z kapitol se zabývám ukládáním trestního opatření obecně prospěšných prací mladistvým pachatelům. Součástí práce je i zmapování judikatury českých soudů na téma trestu obecně prospěšných prací. Práce končí analýzou statistických údajů poskytnutými Probační a mediační službou a Ministerstvem spravedlnosti ČR týkající se trestu obecně prospěšných prací v rámci celé České republiky.

Abstract

The title of the thesis is “The Community Service Punishment and the Execution Thereof“. It analyses the alternative community service punishment not only as governed by Czech legal system, but also as covered by legal regulation of this type of punishment in other states. The thesis further describes the relation of the community service punishment to other forms of alternative punishment which are applicable under the Czech legal system and its significance therein. It also covers the topic of the community service punishment according to the doctrine of restorative justice. The thesis includes a brief history of the community service punishment regulation since the middle ages up to nowadays. The goal of the thesis consists in thorough study of the substantive and procedural regulation of the community service punishment not only as set forth by the new Criminal Code and the Criminal Procedure Code, but also as set forth by implementing laws, like e.g. the Probation and Mediation Service Law. The thesis further analyses the execution of the community service punishment as seen from the point of view of all respective actors involved.

The thesis comprises eleven chapters. One of the main chapters deals with the *de lege ferenda* consideration. In cooperation with a Probation and Mediation Service officer I summarized several problematic issues which ought to be elaborated in the future. In one of the chapters I engaged in the issue of imposing the community service penalty on juvenile offenders. One part of the thesis deals with recapitulation of the practice of the Czech courts regarding decisions concerning the community service punishment. The thesis is concluded by an analysis of statistical data supplied by the Probation and Mediation Service and by Ministry of Justice relating to community service punishment within the Czech Republic.

Trestní právo

Alternativní tresty

Obecně prospěšné práce

Criminal law

Alternative punishment

Community service